

כמות הדפים בחלוקה של 8 16 32

גובה טקסט נטו מתחילת כותרת עד סוף טקסט – 20

רוחב טקסט נטו 12

- מאמר מערכת -

מתי יבוא משיח?

מעשה בעיירה שכולם השקיעו את כספם אצל גביר העיירה. יום אחד, נעלם הגביר והתברר שהוא פשט את הרגל. האווירה בעיירה היתה כשל תשעה באב שחל ביום הכיפורים.. אולם אדם אחד הסתובב בעיירה וניכר היה עליו שאצלו הכל בסדר. שאלו אותו בני העיירה האם הוא לא נפל אצל הגביר, והוא ענה להם שהוא הוציא את ההשקעות שלו מהגביר ביום שישי בצהריים. איך ידעת שהוא עומד ליפול? – שאלו אותו והוא השיב, "הייתי במקווה ופתאום אני רואה שר' בערל הגביר יוצא מהמים ונאנח: "אהה, ווען קומט משיח – מתי יבוא משיח". אמרתי בליבי, אם בערל הגביר צריך את המשיח, כנראה המצב אצלו בביזנ'ס לא טוב"...

הנושא של משיח נמצא רבות בלכסיקון היהודי. בדרך כלל בהקשר של משהו רחוק שלא נראה באופק: "עד שהאוטובוס יגיע, המשיח יבוא".

אכן ימים אלו של חודש אב מעוררים בנו את זיכרון החורבן ואת הצפייה לישועה בב"א. ימים אלו צריכים לעורר אותנו גם ובעיקר לתיקון סיבת הגלות – שנאת חנם.

בברכת החודש אנו אומרים, "מי שעשה ניסים לאבותנו וגאל אותם מעבדות לחרות הוא יגאל אותנו בקרוב ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ חברים כל ישראל". נשאלת השאלה מה ענין הסיום של "חברים כל ישראל", לכאן?

שמעתי פעם ביאור נאה, מי שעשה ניסים לאבותנו וכו' יעשה לנו בעתיד ניסים יותר גדולים. איזה ניסים יכולים להיות יותר גדולים מהניסים שנעשו לאבותנו ביציאת מצרים? – התשובה היא, ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ – אשכנזים, ספרדים, מרוקאים, הונגרים, בוכרים, פולנים – ובכל זאת – חברים כל ישראל...

כדי שעם ישראל יגאל בגאולה שלימה, לא מספיק שתהיה לנו מדינה וראש ממשלה ונשיא וכו'. אלא העם צריך לגאול את עצמו מהמצב שבו כל אחד רואה בכל עניין רק את תועלת עצמו, ולהגיע למדרגת מה ששנוא עליך אך תעשה לחברך. או אז, כשנגיע למצב הזה, לבטח יתחשק גם למשיח להגיע לפה.

יה"ר שנזכה לראות בבניין בית המקדש במהרה בימנו אמן...

העורך

מידע הלכתי

בפרוסות דגים שיש בהם חשש נגיעות אם יש מקום להתיר

במידע הלכתי לגליון הקודם ציינתי אודות התולעים בדג ההרינג, ותליתי את הפתרון בצורת השיווק והעיבוד. והנה נשאלתי שוב על הפרוסות הנמכרות לצרכן כרצועות קטנות שהם כבר חתוכות ומעובדות, והאם למעשה יש לאסור את אכילתם או שיש מקום להקל מפני שיש בזה כמה ספיקות.

והנה ככלל, נשאלתי כבר כמה פעמים, מדוע א"א בכלל להקל למעשה בכל הדגים משום ספק ספיקא, שהרי לגבי כל התולעים במעיים כתב השפ"ד ביר"ד סי' פ"ד שזה אסור משום ספיקא, ואם כן נאמר שיש ספק שמא יש בדג זה או שמא אין, ואת"ל שיש שמא תולעים אלו מיניהו קגבלי ולא באו מבחוץ. ויודע אני שיש שמשתמשים ממש בספק זה להתיר בכמה ענינים, אולם לענ"ד יש להבהיר בזה כמה דברים, האחד, שכל זה ניחא היכא שאין סוג הדג שלפנינו בחזקת נגוע כלומר שבוודאי בכל דג יש נגיעות, אלא אפשר להשתמש בזה רק היכא שרק במיעוט המצוי מכלל הדגים יש נגיעות ואז הספק הזה קיים, ואנו רואים כע"ז לעיתים בדגי סרדינים ממקורות מסויימים שהרוב נקי ויש לעיתים שהם נגועים, וכן הדין בבקלה שמקורו בארגנטינה הגם שבדג שלם יש רוב נגוע, אולם בפילה בקלה [בעיקר באותם עם העור] יש פחות ממיעוט המצוי שנגוע, ועוד כיר"ב, רק בכה"ג יש מקום להכנס לבית הספק ולומר שמא יש או שמא אין. אך בדגים כגון הסלמון מן הים, הסול והפולוק מאלסקה ועוד, ששם בוודאי יש נגיעות בכל דג, אין כאן ספק כלל ובוודאי שבכל דג או פילה של הדג יש תולעים.

אולם לגבי הספק הראשון, לענ"ד הגם שזה כתוב להדיא בשפ"ד, יש לומר שהוא מתייחס לדברי השו"ע שמקורם מן הגמרא בחולין מז: שאירי בחידוש הגמרא שאומרים שעילי ליה מאוסייה ומכאן החידוש שזה ספק. אולם היכא דאשתכח בבית הרעי, שזה מקום המזון אין כאן כלל ספק שמקורו מבחוץ [וכפי שעולה להדיא מדברי הגמרא שם] והוא אסור בתורת וודאי. וגם השפ"ד יסכים לכך. וממילא תולעי אניסאקיס שמצויים גם בבית הרעי, וגם בשאר מקומות במעיים ובשאר איברים, והכל מין אחד, לא בזה איירי הגמרא בחולין ולא בזה דיבר השפ"ד וממילא הם אסורים בתורת ודאי ולא בתורת ספק ולענ"ד אין כאן מקום לספק כלל.

ואמנם נותר לנו ספק שני שמא יש או אין בדגים שאינם בחזקת נגוע, וכגון בפילה בקלה, או פילה הרינג [המגיע מנורבגיה], ששם לכאורה יש בית

הספק ובפרט בפילה הרינג שיש סוג שהוא נקי לגמרי עקב העיבוד ויש שהוא יותר נגוע אולם גם אז החשש הוא סביב נגיעות של 10% כלומר סביב מיעוט המצוי. ובכה"ג במידה והדג עבר חיתוך לרצועות קטנות לכאורה יש מקום של ספק שני שמא היה ושמא לא היה וגם אם היה שמא נחתך. ואע"ג שגם אחרי ס"ס היכא שאפשר, יש לבדוק [ראש שו"ע יו"ד פ"ד סעי' ח ובט"ז ס"ק י"ב] מ"מ היינו בבדיקה קלה, וכמבואר בשו"ע שם, ולכן גם בנידו"ד יש לבדוק בדיקה קלה בעיניים באם נותר משהו. אולם הבדיקה בדג ההרינג בפרוסות שלפנינו שצבעם הוא כעין אדום, האפשרות לראות התולעים הללו שצבעם שקוף בתוך בשר הדג מחייב התבוננות חזקה תחת אור אולטרה סגול [UV], וזה כבר טירחה ולא בדיקה קלה. והראני הגרמ"מ קארפ שליט"א את דברי המשבצות זה ביו"ד פ"ד ס"ק י"א שכתב שלעייין נגד השמש זה קצת טירחה, כלומר למעשה היכא שזה דג שאין בו אלא מיעוט המצוי [ובנידו"ד של פילה ההרינג הוא רק ספק מיעוט המצוי כיון שיש סוגי פילה שנקיים לגמרי], וגם עבר עיבוד וחיתוך לרצועות קטנות, כך שיש כאן ס"ס, וגם חובת בדיקה אין כאן כיון שהיא בדיקה קשה וטירחה רבה מצויה בה, לכאורה יש מקום להתיר בכה"ג.

אולם כאמור לעיל, בסוגי דגים שיש בהם רוב נגוע כגון הסלמון מן הים, או הסול המגיע מסין ועוד, שיש רוב נגוע, אין כלל בית הספק כאן. להוציא באם טחנו כבר את המוצר לגמרי והתולעת כבר איננה ניכרת בכה"ג בלא"ה מותר ואפילו הוא היה לפני הטחינה בחזקת נגוע.

בברכה

שניאור ז. רווח

טבלה מעודכנת של רשימת הדגים לעניין נגיעות בתולעים

שם הדג	ארץ ייצור	אופן העיבוד	רמת נגיעות	אופן הנגיעות	אופן הבדיקה והנקיון
אמנון	סין	פילה - וואקום/תפזורת	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
בקלה מרלזה	ארגנטינה	פילה ללא עור	חזקת נקי	עקב העיבוד בחזקת נקי	בחזקת נקי
	ארגנטינה	פילה עם עור	פחות ממיעוט המצוי	חשש לטפילים שנכנסו מהעור ונמצאים בין העור לבשר. ולעיתים חשש לתולעי אניסאקיס ובפרט בתוצרת שנארוה באוניות	עדיף שלא להשתמש אלא עם חותמת נבדק ללא טפילים. הרוצה להשתמש יסיר את העור ויבדוק היטב מכל צדדי הדג.
	ארגנטינה	בקלה צעיר ללא ראש	חזקת נגיע	אניסאקיס בדפנות הבטן	נגוע מאד בחלל ובדפנות הבטן, ויש לנקות היטב ולהסיר את הקרום השחור.
בקלה מרלזה	סין	פילה עם עור	חזקת נגיע	תולעי אניסאקיס בבשר	לא להשתמש נגיע מאד
	סין	בקלה צעיר ללא ראש	חזקת נגיע	אניסאקיס בבטן ובבשר	לא להשתמש נגיע מאד
	סין	פילה ללא עור	חזקת נגיע	אניסאקיס בבשר הדג	לא להשתמש אלא עם חותמת נבדק ללא טפילים
ברבוניה	תיאלנד	פרוסות פילה עם עור	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
הליבוט	כל המדינות	פרוסות ונתחים	חזקת נגיע	אניסאקיס בבטן ובבשר	עם עור אין להשתמש אלא"כ בחלק הזנב. ללא עור רק עם חותם ללא טפילים
הרינג	סקנדינביה	שלם	חזקת נגיע	אניסאקיס בדפנות ובבשר	לא להשתמש נגיע מאד
		פילה [פרפר] דג שלם	מיעוט המצוי	אניסאקיס על ובתוך בשר הדג	לאחר העיבוד וחיתוך לפרוסות התירו מגדולי ישראל להשתמש בזה
		פילה פרוסות [מהמפעל]	חזקת נקי	עקב העיבוד בחזקת נקי	בחזקת נקי
זהבנון/פולוק	סין	פילה ללא עור	חזקת נגיע	אניסאקיס בבשר הדג	עם עור אין להשתמש. ללא עור רק עם חותם ללא טפילים
טונה	כל	נתחים ופרוסות	חזקת נקי	עקב העיבוד	בחזקת נקי

	המדינות				
מקרה	כל המדינות	שלם / מעושן	חזקת נגיע	אניסאקיס בדפנות ובבשר	לא להשתמש בנגוע מאד
		פילה פרוסות	מיעוט המצוי	אניסאקיס על ובתוך בשר הדג	לאחר העיבוד וחיתוך לפרוסות התירו מגדולי ישראל להשתמש בזה
נסיכת הגילוס	אפריקה	נתחים ופרוסות	חזקת נקי	חזקת נקי	בחזקת נקי
סול	הולנד	פילה עם עור לבן	חזקת נקי	עקב שיטת הניקוי בחזקת נקי	[לעיתים נדירות נגיע ויש חוששים לבדוק ממול מקור אור]
סול	סין	פילה עם עור לבן	חזקת נגיע	אניסאקיס בבשר הדג	לא להשתמש אלא עם חותמת נבדק ללא טפילים
סלמון [כלובים]	נורבגיה	שלם, נתחים, פרוסות, מעושן	חזקת נקי	יש כינה חיצונית, ללא אניסאקיס	להפשיר, לשטוף, להבריש או לגרד את העור
	צ'ילה	שלם, נתחים, פרוסות, מעושן	חזקת נקי	יש כינה חיצונית, ללא אניסאקיס	להפשיר, לשטוף, להבריש או לגרד את העור
סלמון [מהים]	סין	שלם, פילה, נתחי, פרוסות	חזקת נגיע	אניסאקיס בבשר+כינה חיצונית	עם עור אין להשתמש. ללא עור רק עם חותם ללא טפילים
	ארה"ב	שלם, פילה, נתחי, פרוסות	חזקת נגיע	אניסאקיס בבשר+כינה חיצונית	עם עור אין להשתמש. ללא עור רק עם חותם ללא טפילים
	קנדה	שלם, פילה, נתחי, פרוסות	חזקת נגיע	אניסאקיס בבשר+כינה חיצונית	עם עור אין להשתמש. ללא עור רק עם חותם ללא טפילים
	יפן	שלם, פילה, נתחי, פרוסות	חזקת נגיע	אניסאקיס בבשר+כינה חיצונית	עם עור אין להשתמש. ללא עור רק עם חותם ללא טפילים
סרדינים	מרוקו	שימורים, מעושנים	חזקת נקי	חזקת נקי	בחזקת נקי
	שאר מדינות	שימורים, מעושנים, תפוזרת	מיעוט המצוי	אניסאקיס בדפנות הבטן [הבשר נקי בד"כ]	חובה לגרד את דפנות הבטן ולהסיר את הקרום
פורלים	ארגנטינה	שלם, פילה, נתחים	חזקת נגיע	אניסאקיס בבשר הדג	לא להשתמש אלא עם חותמת נבדק ללא טפילים
פלאונדר	הולנד	פילה ללא עור	חזקת נקי	עקב שיטת	[לעיתים נדירות נגיע

ויש חוששים לבדוק ממול מקור אור]	הניקוי בחזקת נקי				
להפשיר, לשטוף, להבריש או לגרד את העור	לעיתים יש כינה חיצונית, ללא אניסאקיס	חזקת נקי	פילה עם עור		
עם עור אין להשתמש. ללא עור רק עם חותם ללא טפילים	אניסאקיס בבשר הדג	חזקת נגוע	פילה ללא עור	סין	פלאונדר
עם עור אין להשתמש. ללא עור רק עם חותם ללא טפילים	אניסאקיס בבשר הדג	חזקת נגוע	פילה ללא עור	כל המדינות	קוד – [מהים]
להפשיר, לשטוף, להבריש או לגרד את העור	לעיתים יש כינה חיצונית, ללא אניסאקיס	חזקת נקי	שלם, פילה, נתחי מ, פרוסות	טורנגי, איסלנד	קוד – [בריות]
אין להשתמש	טפיל חיצוני+אניסאקיס בבטן ולעיתים בבשר	חזקת נגוע	שלם / פילה	איסלנד	רוטברש/מנטלה
עדיף להשתמש רק בחלק הגב או חלק הזנב של הדג	אניסאקיס בדפנות הבטן ולעיתים בבשר	חזקת נגוע	שלם / פילה	איסלנד	רוטברש/מורינו ס
עם עור אין להשתמש. ללא עור רק עם חותם ללא טפילים	אניסאקיס בבשר הדג	חזקת נגוע	שלם / פילה	אלסקה / סין	רוטברש/לויטוס

פרטים נוספים בספר תולעת שני כרך ב מאת הרה"ג שניאור ז. רווח שלימי"א יו"ר המכון או ב: 972/89214829 [רב קווי]. שאלות דחופות ליו"ר המכון: 972/524/641330 או באימייל: snior@bezeqint.net

מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א

הראשון לציון והרב הראשי לישראל

דינים ומנהגים לחדש אב

א. משנכנס אב ממעטים בשמחה¹.

והיינו מר"ח ועד עשרה בו בכלל². ומי שנוהר שלא לשמוח בעשרת ימים אלו יזכה לעשרת הדברים שעתיד הקב"ה לחדש לעתיד לבא³.

מי שיש לו דין עם גוי ישתמט ממנו באב דריע מזליה⁴. ויש אומרים דשתמט ממנו עד ר"ח אלול⁵.

מר"ח עד התענית ממעטים במשא ומתן ובבנין של שמחה כגון בית חתנות לבנו וכו'. ואם היה כותלו נוטה ליפול אפילו שהוא של שמחה מותר לבנות⁶ ולצורך מצוה הכל שרי⁷. ואפשר דיש למחמיר גם ב"ז בתמוז ועשרה בטבת ג"כ כמו מר"ח עד התענית⁸ ושאר משא ומתן שאינו של שמחה מותר כדרכו⁹.

ו"א דצריך למעט בכל משא ומתן וכדמשמע בהגה' לס"ז ועוד שלא נהגו כן כמ"ש בב"י ובב"ח יע"ש¹⁰, והבן א"ח¹¹ ג"כ כתב כן, וכתב דאפילו צרכי חופה, דבר שלא יוכל לקנותו אחר ט"ב, או שאין שהות אחר ט"ב מותר. וה"ה אם אחר ט"ב יקנה אותו ביוקר ועתה נמצא בזול מותר. וכ"כ במל"ח¹² וכ' דמו"מ מותר גם כשנכנס אב.

¹ משנה בתענית דף כ"ו, מרן בשו"ע סימן תקנ"א ס"א.

² ספר נחמד למראה ח"ב דף ר"ז ע"א, כה"ח שם אות א'.

³ מדרש רבה סדר בא פט"ו, יפ"ל ח"ב אות א', כה"ח שם וע"ש באות ב'.

⁴ תענית דף כ"ט, מרן בשו"ע שם ס"א.

⁵ מגן אברהם בשם רי"ו ושכן משמע בגמרא שם, וכ"כ הא"ר אות ב', ומחב"ר אות א' אהיפ"ל ח"ב אות ב' כתב דא"צ לישמט אלא עד ט"ו באב, והק"נ פ"ב דתענית אות ה' כ' דלישתמיט רק עד ט' באב, והח"א או' ט' כ' דאם אפשר ישתמט כל החודש ועכ"פ עד אחר ט"ב וכ"כ קיצור ש"ע סי' קכ"ב אות ז', מ"ב או' ב', והרב בן א"ח פ' דברים אות א' כתב דהעיקר עד אחר עשרה באב בא"צ להשתמט עד ר"ח אלול ובפרט שבט"ו באב יש עלוי לשכינה, כמ"ש בזה"ק ח"ב דף קצ"ה, כה"ח שם אות ג' ועיין מל"ח סימן י' אות י'.

⁶ מרן בשו"ע שם ס"ב.

⁷ הרמ"א שם.

⁸ משנה ברורה בביאור"ל שם, כה"ח אות י"ט שם.

⁹ ב"י, ב"ח, מ"א סק"ז ועוד.

¹⁰ כה"ח אות כ"א וע"ש עוד.

¹¹ פ' דברים אות ב'.

¹² סי' י' אות ה'.

ב. בנין של שמחה וסתם בנין. בשרע כתב לאסור בנין של שמחה כגון בית חתנות, ובב"י כתב בשם הר"ן שהוא הדין בנין שאינו צריך אלא לנוי והרווחה בעלמא אסור¹³.

ואם התחיל לבנות קודם ר"ח ואם לא יגמרנו יתקלקל שרי ע"י עכו"ם שהרי אפי' בז' ימי אבילות מותר בדבר האבד ע"י אחרים וכ"ש ע"י עכו"ם. ואם ירדו גשמים מותר להטיח גגו אפי' שבשבוע שחל בו ט"ב דאין כאן שמחה¹⁴. ומיהו הבן א"ח¹⁵ כ' דאין להתחיל בבנין מר"ח אב אבל אם התחיל קודם אין להפסיק ומשמע דאפי' ע"י עצמו יכול להמשיך. ער"כ שם דאם הוא דבר הכרחי שיש לחוש להפסד וכ"ש סכנה מותר להתחיל מר"ח וכן מעקה מותר גם אחרי ר"ח¹⁶. אבל בציוור וכיור אפילו התחיל קודם אסור להמשיך מר"ח עד ט"ב. ואם לקח בקבלנות, אם יכול לפייסו בדבר מועט להמתין עד אחר ט"ב טוב, ואם לאו מותר. ובציוור וכיור אין חילוק בין בבנין או במה שהנגרים עושים בעץ. ובבית הכנסת יכולים לבנות אפי' ערב ט"ב ואפי' כיור וציוור דצורך מצוה הוא¹⁷.

ג. המנהג בא"י שאין אוכלים בשר מיום ב' באב עד אחר ט"ב.

ובסעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכת וסעודת אירוסין אוכלים בשר ושותים יין כל השייכים לסעודה, אבל שי לצמצם שלא להוסיף¹⁸. וסעודת בר מצוה שעושים ביום שנכנס שנת י"ד הוי סעודת מצוה, ואם הנער דורש הוי סעודת מצוה ומותר אפילו שלא באותו יום. ונראה שאין לעשותה בימים אלו אם אינו זמנה¹⁹. וסעודת מילה אפילו שלא בזמנה, כגון שהיה התינוק חולה ודחו את הברית, ג"כ מותר, דהסעודה נעשית משום המצוה²⁰.

ד. בסיום מסכת, גם מי שלא השתתף בלימוד יכול לאכול עמהם משום קורבה או ריעות.

דאמר אביי²¹ תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתא עבידנא יומא טבא לכולהו רבנן. אך לא יכוין את הסיום לימים אלו בכונה וכן אם לא היה עושה סעודה בשאר ימים אפשר שלא יעשנה גם עתה. אכן אם נזדמן כראוי מותרים לאכול גם אלה שלא למדו עמהם אם הולכים ובאים גם בזמן אחר משום ריעות²². ובסידור ר"י עמדין כ' דרק המחזיקים בלומדי התורה והגבאים המשגיחין עליהם מותרים אפילו הם הרבה אבל לזמן אחרים אסור, וכ' עליו הביאור"ל שם דפשוט שאם הבאים מסייעין לעשות הסעודה בודאי מותר שהוא בכלל מ"ש בגמ' תיתלי וכו' וכמ"ש המג"א.

¹³ ב"ח מ"א א"ר ח"א מ"ב, כה"ח אות כ"ד.

¹⁴ מהר"י ברונא, שכנה"ג בהגה"ט אר' מ"ב כה"ח או' כ"ד.

¹⁵ שם או' ג'.

¹⁶ וברו"ח כ' דמעקה מותר גם ביום ט"ב שיש מ"ע ול"ת, הובא בכה"ח שם או' ל"ב. וק"ק לי על הכה"ח שציין שם גם הבן א"ח דס"ל כן ובאמת הבן א"ח כ' להתיר אחר ר"ח ולא ביום ט"ב.

¹⁷ בן א"ח שם וכ"כ הכה"ח שם אות כ"ה בשם אחרונים. ויעויין במל"ח שם אות ע"ב.

¹⁸ הרמ"א בהג"ה סי' תקנ"א ס"ד.

¹⁹ כה"ח שם אות קנ"ח.

²⁰ שנת"ש שם אות ל"ג דלא כשו"ת אור נעלם סי' ט', כה"ח אות ק"ט.

²¹ שבת קי"ח ע"ב.

²² מ"א וא"ר, מ"ב או' ע"ג הכ"ח אות קס"א.

והפת"ע²³ כתב דמותר לשייר סוף מסכת כדי לעשות סיום בזמן מאוחר, רק שלא יתבטל בגלל זה אלא יעסוק בענין אחר והוכיח כן ממ"ק ט' ע"א יע"ש. ונראה דה"ה דמותר להקדים אם אינו ממעט ע"ז בהבנה ובעיון אלא מוסיף על הזמן שהיה לומד²⁴.

בסעודת מצוה מותר להזמין כל השייכים לסעודה, כגון קרובים וידידים. אבל ההולכים רק בשביל בשר תאוה ובלא"ה לא היו הולכים ה"ל מצוה הבאה בעבירה²⁵. ואפילו קרובים שאינם פסולים לעדות, אם מזמינם גם בזמן אחר מותר²⁶ וגם נשים השייכות לסעודה מותרות בבשר. ודוקא אותם נשים שמזמינים אותם גם בזמן אחר²⁷ מיהו יש מקומות שנהגו גם בסעודת מצוה לאכול רק דגים ושאר משקים כדי שלא יצטרכו לדקדק בזה, וכל הבא ברוך הבא ורק ברכת המזון מברכין על היין והמברך שותה את היין²⁸.

ה. דיני שבוע שחל בו ט"ב.

שבוע שחל בו ט"ב אסורים לספר ולכבס אפילו אינו רוצה ללבוש עתה אלא להניח לאחר ט"ב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור. וכן בגדים המכובסים מקודם אסור בין ללבוש בין להציע בהם המטה ואפילו מטפחות הידים והשלחן אסור. ונהגו לאסור אפילו כלי פשתן ואפילו בכבוס שלנו, בין ללבוש בין להניח ואין להקל בדבר כיון שנהגו. וכ"ש דאפשר דמדינא נמי אסור שהרי יש מי שכתב דכבוס שלנו קרי גיהוץ לשל בני בבל וכו'²⁹. והדברים ק"ו דבכבוס של זמנינו שהוא בחומרים מיוחדים ומשובחים דודאי שיש לאסור. והרמ"א³⁰ כתב דנוהגים להחמיר בזה מר"ח עד אחר התענית אם לא לצורך מצוה וכו' ע"ש. והגר"י נ' ואליד ז"ל בספרו הבהיר ויאמר יצחק³¹ כתב דהמנהג לאסור כביסה רק בשבוע שחל בו ט"ב.

ו. לאחר התענית מכבסים ומסתפרין, ביום עשירי בבקר אבל בלילה אסור גם כשחל בשבת ונדחה מפני אבילותו של יום.

והברית כהונה³² כתב שמנהגם לאסור מר"ח אב ונוהגים להקל בר"ח עצמו.

ז. בגדים שמלפפין בהם הקטנים לגמרי מותר לכבסם ואפילו בגדי שאר קטנים נוהגים להקל³³.

²³ אות מ"ה.

²⁴ כה"ח שם או' קס"א.

²⁵ דרשות מהרי"ל, ט"ז סקי"ב, מ"א סקל"ה.

²⁶ א"ר אות כ"ו דלא כהמ"א, כה"ח או' קס"ג.

²⁷ א"ר דה"ח, כה"ח אות קס"ד.

²⁸ כה"ח שם סוף אות קס"ה.

²⁹ מרן סי' תקנ"א ס"ג.

³⁰ ש"ס.

³¹ ח"א עמוד ל' אות ב.

³² עמוד קס"ב אות ט'.

³³ ב"י, הרמ"א בהג"ה סימן תקנ"א סי"ד.

ובגדי שאר קטנים היינו שנתים או שלש, כ"כ בח"א, וכ"מ מהלבוש, וגם הבן א"ח³⁴ כ' שאין למחות באלה שנוהגים היתר לכבס בגדי קטנים בני שלש שנים³⁵, וכ' ע"ז, ומ"מ אין לכבס כי אם בגד א' וכמ"ש בסי' תקל"ד או' ט' (בהל' חוה"מ), וכבר כ' שם³⁶ בשם המט"מ והגמ"נ שלא יכבסו הרבה ביחד ושם מיירי גם בבגדים שמלפפין בהם, ובזמנינו שמכבסים במכונת כביסה ויש הפסד גדול אם יכבסו בגד א', ואולי גם א"א לעשות כן נר' דיש להקל בזה בבגדי הקטנים שא"א בלי זה. וגם בלשון המט"מ לא כ' בגד א' אלא כתב שלא יכבסו ביחד וכן נקט הרב בן א"ח בלישניה גבי בגדי בני ג' יע"ש, וכ"נ גם מלשונו הטהור של הגר"פ ז"ל במל"ח³⁷ שכתב דאפילו ע"י גוי אסור לכבס בשבוע שחל בו ט"ב, וליוצא לדרך או לניגף בר מינן וקטנים שמלפפין בבגדים ואשה הלובשת לבנים והמטפחות בשביל נט"י שחרית, כל זה מותר אפילו בערב ט"ב עד חצות³⁸, ומדלא כתב שלא יכבסו הרבה או שיכבסו רק א' א' נראה שמתיר בכ"ג וק"ו בנ"ד וכנ"ל. והברית כהונה ז"ל³⁹ דמטפחות הידים, והחוטם וכיוצא מותר לכבס מר"ח ואילך כיון שאינו אלא מנהג וכו' ודומה לזה כ' הרב כה"ח ז"ל⁴⁰ דמי שאין לו אלא חלוק אחד יש להתיר לכבס מר"ח עד השבת, ומסתמא דין א' למטפחות ולמי שאין לו אלא חלוק א' דבחדא מחתא מחתינהו מרן ז"ל, אמנם בשבוע שחל בו ט"ב דבמרן ז"ל בס"ג אסור אפי' מטפחות הידים והשלחן יש לאסור אך זה דוקא בבורית וכיוצא, אבל במים נראה דשרי וכמ"ש מרן ז"ל שם עכ"ל, והנה הרב ז"ל העלים עיניו מדברי הבן א"ח הנז' ששם מחלק בין מטפחות ידים והשלחן שאסור, לבין מטפחות החוטם מתיר יע"ש והרב ז"ל כלל שניהם יחד. ובמועד לכל חי הנז' התיר אפי' במטפחות של נט"י שחרית ואפילו בערב ט"ב עד חצות וכנ"ל, ומ"מ טוב להחמיר במטפחות אם אין צורך כ"כ בפרט בזמנינו שיש ממחטות נייר חד פעמיים והמחמיר תע"ב, אך בבגדי קטנים נר' להקל כהנ"ל, ונ"ל שכן עמא דבר.

ח. אם חל ט"ב ביום ראשון, או בשבת ונדחה לאחר השבת מותר בשתי השבתות בין שקודם התענית ובין שאחריה⁴¹.

ולפי זה בשנה שעושים התענית דתשעה באב ביום א' אין בה דין של שבוע שחל בו ט"ב כלל. (וכן עיקר ואע"ג שמרן כתב אח"כ, ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו חוץ מיום ה' ויום ו'. קי"ל דהלכה כסתם⁴².)

ט. בגדים מכובסים בשבוע זה: כ' מרן⁴³ דאסור ללבוש כלים חדשים בשבוע זה. ומבואר בדבריו עוד⁴⁴ דגם ללבוש מכובסים אסור.

³⁴ ש.ס.

³⁵ והוב"ד בכה"ח שם או' קע"ט.

³⁶ באו' קע"ו.

³⁷ סי' יו"ד או' י"א.

³⁸ ערך לחם ושכנה"ג וע"ש וברכ"י ועוד.

³⁹ עמוד קס"ב אות ט'.

⁴⁰ באות ס'.

⁴¹ מרן בשו"ע תקנ"א ס"ד.

⁴² וכ"כ השו"ע שם, והבן א"ח אות י"ב, ושכן נוהגים בעירם לכבס גם בשבוע שלפניו שאין כאן דין שבוע שחל בו תשעה באב, וע"ש עוד במ"ש לענין תספורת, ועיין מל"ח סימן י' אות כ"ה וכה"ח שם אות ע"ח וכבר כ' בחדש תמוז בין התספורת קחנו משם.

⁴³ סי' קתנ"א.

ובשבת מותר אפילו בגדים חדשים כל שאין מברכין עליהן שהחיינו⁴⁵. ואם לבשם פעם א' תו לא מקרי חדשים ומותר ללבושם בשבוע זה⁴⁶. ובמקומות החמים שמזיעין הרבה ומוכרחים להחליף הכותונת וכי"ב ילבש קודם השבת בגדים מכובסים הצריכים לו שיעור שעה אחת ויצניעם, ומותר אח"כ ללבושם בשבוע זה. ואם שכח לעשות כן קודם השבת לא ילבש בשבת את המכובסים לשעה אחת דנמצא מכין משבת לחול, אלא יפשוט אותם שלבש בליל שבת ובבוקר ילבש אחרים, וזה של ליל שבת יכול ללבוש אחר השבת⁴⁷.

י. סעודת מצוה בשבוע שחל בו ט"ב: כשעושים סעודת מצוה בשבוע שחל בו ט"ב אין לאכול בשר ויין, רק מנין מצומצם, וזה אפילו בערב תשעה באב שרי, ובלבד שלא יהיה בסעודה המפסקת⁴⁸.

וכשחל ט"ב בשבת ונדחה כ"ע מודים דלענין סעודת מצוה אין לו דין של שבוע שחל בו ט"ב⁴⁹. ומ"ש מנין מצומצם הוא רק לאכילת בשר, אכל יכול להזמין כל קרואיו ויאכלו שאר מאכלים מלבד בשר ויין⁵⁰. וכשעושה ברית ערב תשעה באב יעשה קודם חצות⁵¹. והמל"ח⁵² כ' לא יאכלו בשר ליל השמירה (ר"ל ברית יצחק) אלא רק ביום המילה, עו"כ שבעירם לא נהגו לשחוט אפילו לברית מילה בשבוע שחל בו ט"ב וכ"ש לפדיון הבן וסיום מסכת ואפילו לחולה אין שוחטין לא עוף ומקום שנוהגין לשחוט לברית לא יאכלו הקרובים ומנין מצומצם ואינם יכולים לשלוח מהסעודה למקום אחר שיאכל ממנה וכו' ובסעודה ד' יש להקל לאכול משיורי שבת ולא עוד, והשאר יתנו לתינוקות וע"ש. וראיתי למרן הראשון⁵³ שהביא שיש מחמרים שלא לאכול בשר בסעודת מצוה ושם מיירי מר"ח אב ואילך⁵⁴. שו"ר שגם הבן א"ח ז"ל⁵⁵ שכתב שנהגו בעירם שגם בסעודת מילה אין אוכלים בשר בימים אלו, וכס הוא מיירי בשבוע שחל בו ט"ב⁵⁶.

יא. אבי הבן והסנדק לא יסתפרו בשבוע שחל בו ט"ב ולא ילבשו בגדים חדשים ולא לבנים, אבל לפני השבוע שחל בו ט"ב מותרים⁵⁷.

⁴⁴ בסעיף ג' שם.

⁴⁵ כה"ח שם אות ט"ף.

⁴⁶ מט"י, כה"ח שם אות צ'.

⁴⁷ בן איש חי פ' דברים א' ו', וכה"ח שם א' צ"א.

⁴⁸ הרמ"א בהג"ה סימן תקנ"א ס"י.

⁴⁹ מ"א סק"ה, וכבר כ' באות הקודם דלדעת מרן דלכל ענין אין שבוע שחל בו ט"ב כשנדחה

ט"ב ליום א', וק"ו כשחל ביום א'.

⁵⁰ מ"א כה"ח אות קס"ז.

⁵¹ מ"א ס"ק ל"ז, כה"ח אות קס"ח.

⁵² שם א' כ'.

⁵³ בקו"ס עמוד 147.

⁵⁴ ע"ש ובאות 36 ציין להמל"ח הנז' והחה"ח אות קס"ה, ובאמת המל"ח דיבר רק בשבוע

שחל בו ט"ב דוקא, אבל הכה"ח שם מיירי על הימים שמר"ח עד שבת.

⁵⁵ שם אות ט"ו.

⁵⁶ יע"ש בדבריו, ונהרא נהרא ופשטיה.

⁵⁷ מל"ח שם אות י"ב בשם המחבר"ר שכ"כ בשם בית יהודה ופנים מאירות זרע אמת ועוד.

יע"ש.

וראיתי בנתיבי עם להג"ר עמרם אבורביע ז"ל⁵⁸ שנשאל ע"ז והביא דברי הפקודת אלעזר שהעלה להקל בימים שאינם מהדין אלא רק ממנהג והיינו לנוהגים להחמיר מ"ז בתמוז או מ"ח אב, אבל בשבוע שחל בו ט"ב אסור, והוא ז"ל דקדק מהבאה ט"ט⁵⁹ לאסור גם באותם ימים, ושוב הביא את השע"ת שכתב בשם המחב"ר שאוסר בשבוע שחל בו ט"ב ומשמע דמ"ח מותר ושכן עיקר וכדעת רוב הפוסקים יע"ש. ולא זכר שם את דברי הגר"פ ז"ל הנז' שפסק כן להדיא.

יב. יש נוהגים שלא לרחוץ מ"ח ויש שאין נמנעים אלא בשבת זו⁶⁰. והרמ"א⁶¹ כ' דנוהגים שלא לרחוץ אפילו בצונן מרח' ואילך.

וד' הרמב"ם⁶² דאינו אסור אלא באותו שבוע ובחמין וכל גופו, אבל בצונן מותר אפי' כל גופו ואפי' באותו שבוע וכ"כ הטור בשם הרמב"ן וכ"כ והר"ן שכן נהגו הצנועים, והשו"ג⁶³ כ' שכן נוהגים בשאלוניקי שהולכים לשוט ע"פ המים בים הגדול אפילו בערב ט"ב⁶⁴. וכ' בנתיבי עם שמרן החיד"א העלה שהרגיל לרחוץ בחמין פניו וידי ורגליו בכל ע"ש וכן הרגיל לטבול בכל ע"ש לא ישנה מאומה מהרגלו בשבת חזון וכן בגזיזת הצפרנים לרגל בכל ע"ש. שו"ר למרן הראש"ל⁶⁵ שהעלה שמותר להתרחץ בחמים וסבון בע"ש חזון וכן המנהג.

יג. יולדת שצריכה לרחוץ מותר⁶⁶. אבל בתשעה באב אסור⁶⁷. וה"ה למעוברת שהגיעה לפרקה בחדש הט' וכן חולה שצוה לו הרופא לרחוץ כל יום לרפואה⁶⁸.

יד. נהגו שלא ללמוד בערב ט"ב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים בט"ב⁶⁹. והגר"א כ' שהיא חומרא יתירה שהרי לא נהגו בו שום דבר מהדברים הנהוגים בט"ב. וכ"כ הח"א אבל החת"ס⁷⁰ נתן טעם לחומרא זו דמה שלומד אחר חצות מהרהר בו בלילה ונכנס שמח לט"ב.

טו. שבת חזון: מנהגנו ללבוש בגדי שבת גם בשבת זו בלי שום שנוי⁷¹.

⁵⁸ בסימן תקנ"א סי"ב.

⁵⁹ סק"ג.

⁶⁰ מרן בשו"ע סי' תקנ"א סט"ז.

⁶¹ בהג"ה שם.

⁶² פ"ה דתעניות ה"ו.

⁶³ אר' מ"ח.

⁶⁴ כה"ח שם או' קפ"ו וכתב דזה תלוי במנהג המקומות ונהרא נהרא ופשטיה.

⁶⁵ בקו"ס שם אות י"ב.

⁶⁶ מ"א סק"מ, א"ר או' ל"ה, ועוד.

⁶⁷ א"ר דה"ח כה"ח שם או' קפ"ז.

⁶⁸ מהר"י ברונא סי' י"ב, שכנה"ג, א"ר ח"א דה"ח, שע"ת או' ל"ז קיצור שו"ע, בן א"ח או' ט"ז כה"ח שם אות קפ"ח.

⁶⁹ הרמ"א בהגה"י סו"ס תקנ"ג.

⁷⁰ סי' קנ"ו.

והחיד"א ז"ל במחב"ר⁷² כ' שהגאון חכם צבי ז"ל הגם שהיה אשכנזי נהג שלא לשנות מאומה משאר השבתות אפילו כשחל ט"ב בשבת, וכמ"ש בנו היעב"ץ ז"ל בסידורו⁷³ והנתיבי עם כ' דבירושלים לא עושים שום שנוי בתלבושת שבת זו משאר שבתות השנה, וכ"כ הברית כהונה⁷⁴ שכן נתפשט המנהג. והמל"ח⁷⁵ כ' השובש בגדי חול בשבת איכה הוא נגד הדין והוי ליה כמחלל שבת, וכתב שהרדב"ז⁷⁶ הוכיח שבשבת מישור ע"ז, וציין עוד רבים מהאחרונים יע"ש.

טז. אם חל ט"ב בשבת אין אומרים פרקי אבות.⁷⁷

וכ' הלבוש דה"ה אם חל ת"ב ביום ראשון, אבל דעת הכה"ג שאין לאסור רק אם חל ט"ב בשבת ונדחה. והמ"א⁷⁸ מחמיר בשניהם דהא יכול ללמוד דברים המותרים בט"ב, והנתיבי עם כ' שהברכ"י התיר ללמוד בשבת כדעת הט"ז, ומ"ש הרמ"א שלא יטייל ערב ט"ב כ' הברכ"י דגם בשבת לא יטייל ע"כ.⁷⁹

יז. אם חל ת"ב בשבת או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו.⁸⁰

וכתב המ"א שלא ישב בסעודת חברים שלא ינהוג שמחה⁸¹ אמנם הברכ"ש תמה על המג"א וכ' דמי שנוהג תמיד לעשות סעודה שלישית עם חבריו ומונע בשבת זו הו"ל אבילות דפרהסיא ואסור⁸². ומיהו צריך להפסיק מבעוד יום⁸³. והיינו לפני שקיעת החמה.⁸⁴

יח. אם חל ת"ב במוצ"ש אין אומרים צדקתך במנחה בשבת.⁸⁵ ואם אירע מת בט"ב אין אומרים צדוק הדין.⁸⁶

⁷¹ ודלא כמ"א רי"ס תקנ"א דאין מחליפין אלא הכותנת לבד, ומרן בב"י כ' דלא נהגו כן. גם הרדב"ז ז"ל במחב"ר אות תרצ"ג כ' דשאר גלילות ישראל לא נהגו כן ויפה עשו שהוא נגד הדין.

⁷² אות ד'.

⁷³ דף ס"ח, וכן מסקנת הכה"ח סי' תקנ"א - י"ג.

⁷⁴ עמוד ק"ע אות י"ב.

⁷⁵ סימן י' אות ט"ו.

⁷⁶ דס"ח ע"ב.

⁷⁷ הרמ"א שם.

⁷⁸ סק"ז.

⁷⁹ וכ"ד המט"י וא"ר ודג"מ ודה"ח.

⁸⁰ מרן בשו"ע סי' קתנ"ב ס"י.

⁸¹ וכמ"ש הרוקח וש"ל.

⁸² הובא ביא"פ וברכ"י כה"ח שם או' נ"ב.

⁸³ הרמ"א שם בהג"ה.

⁸⁴ כה"ח שם אות ד"ן. והזכרי כהונה ז"ל מע' ט' או' י' העלה שמותר להם לאכול ג' אנשים יחד, ולמד כן מהברכ"י בשם הבכ"ש הנז', וע"ש.

⁸⁵ מרן בשו"ע סי' קתנ"ט ס"א.

⁸⁶ תשב"ץ, הרמ"א בהג"ה סי' תקנ"ט ס"י.

והמאמר כ' דמרון השמיט הדין דצדוק הדין בשור"ע משום דפסק בסי' ת"ק ס"ב דבר"ח אומרים דב"ה וכ"ש לט"ב⁸⁷. ובברית כהונה⁸⁸ כ' שמנהגם שאין אומרים צדקתך בשבת וכנ"ל, וע"ש, וכן הוא בנתיבי עם שם⁸⁹. כשחל ט"ב במוצאי שבת אסור לשמשים להוציא הספסלים בשבת בשביל שישובו הקהל בארץ בליל ט"ב ופשוט⁹⁰.

יט. המנהג פשוט (בג'רבה) שלא לומר שום קינה בשבת חזון, רק אומרים אותם בליל ת"ב קודם ערבית⁹¹, וכן המנהג פשוט אצלנו.
 ער"כ⁹² שאין אומרים ההפטרה בניגון של אבלות אלא כמו כל שבתות השנה. ומנהג יוצאי מרוקו לומר ההפטרות של שלשת השבתות בניגון מיוחד.

כ. ליל ת"ב שחל באחד בשבת כשרואה הנר אומר בורא מאורי האש ואין מברך על הבשמים, ובליל מוצאי ת"ב מבדיל על הכוס ואינו מברך על הנר ולא על הבשמים⁹³. ומבדיל בתפילה של מוצ"ש שהוא ליל ת"ב כשאר מוצ"ש⁹⁴ והנשים לא יעשו מלאכה עד שיאמרו "ברוך המבדיל בין קדש לחול" ויאמרו כל בלי שם ומלכות⁹⁵. וכ' הב"י בשם הרד"א דיברכו מאורי האש קודם שקורין איכה, ואם שכח לברך קודם איכה יכול לברך אח"כ בלילה כיון שהחיוב עדיין עליו⁹⁶ ואם שכח ולא בירך כל הלילה שוב לא יברך דאין מברכין על האש אלא במו"ש שהוא תחילת ברייתו⁹⁷.

כא. בהבדלה שעושה במוצאי ת"ב מנהגו לברך על הכוס בשם ומלכות, וכפשטות דברי מרן שם.
 והמל"ח⁹⁸ כ', יבדיל עם הכוס במוצאי ט"ב בלי שם ומלכות, ובמקום שיש מנהג לא אמרינן סב"ל⁹⁹.

⁸⁷ וביו"ד סי' ת"א כ' דאפילו ב בחו"ה ובי"ט שני של גלויות אומרים אותו. ומור"ם אזיל לטעמיה בסימן ת"ק שכתב שבכל יום שאין אומרים תחנון אין אומרים צד"ה כה"ח שם פ"ה.

⁸⁸ עמוד קפ"ה או' כ"ט.

⁸⁹ דלא כהל"ק"ט ס"ב סי' קל"ח שכתב דהדברים הנ"ל אינם מדברי מרן וע"ש שדחה דבריו.

⁹⁰ הל"ק"ט ח"ב סי' קל"ט, נתיבי עם סי' תקנ"ט ס"א ס"ה ושם.

⁹¹ גאולי כהונה בסוף ספר ברי"כ עמוד תר"ב או' ב' וכן מפורש במורה באצבע או' רל"ד ע"ש.

⁹² שם.

⁹³ מרן בשו"ע תקנ"ו ס"א.

⁹⁴ הרמ"א בהג"ה רי"ט תקנ"ט.

⁹⁵ דהכי קי"ל וכמ"ש מרן ומור"ם בסי' רצ"ט סי' דלא כהחולקים, כה"ח שם אות א'.

⁹⁶ ט"ז, א"ר, מש"ז.

⁹⁷ כמ"ש בסי' רצ"ט ס"ו, כה"ח שם או' ג', ועיין מל"ח שם אות מ"ו.

⁹⁸ שם אות מ"ח.

⁹⁹ עיין גן המלך וזל"א וח"א וערה"ש ומאמ"ר, ועיין עוד בכה"ח שם אות ה' שהאריך בזה בדברי הפוסקים כיד ה' הטובה עליו, וכ' בשם השו"ג אות א' ויד אהרן דכן אנו נוהגים כפסק הש"ע לברך בשם ומלכות וכ"כ השע"ת ורו"ח יפ"ל וכבר כ' דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל, ובמקום שאין מנהג יש להבדיל בלי שם ומלכות.

כב. אחר שמבדיל שותה מהכוס וא"צ ליתן לקטן¹⁰⁰.

כג. הצריך לאכול בט"ב יטל ידיו עד פרק הזרוע¹⁰¹.

כד. ליל ט"ב יקרע סגור לבבו בקריאת איכה.

אך הקינות יש מהם שטוב שלא לאומרם¹⁰² ויצטער מאד במשכבו ויקח באבני המקום וישם מראשותיו¹⁰³. ובמל"ח¹⁰⁴ כ' החי יתן אל לבו ביום ט"ב כי מלבד מה שחייב לבכות ולהתאבל על חורבן פעמיים וחילול ה' וחילול תורתנו הקדושה ועוד יתן דעתו באמירת הקינות ואיכה על הריגת כמה צדיקים וחסידיים וכו' ובפרט בהריגת זכריה הנביא שיש הלצטער עליהן וכמ"ש בזה"ק פ' אחרי בענין קראית פרשת בני אהרן ביוה"כ וכן על הריגת יאשיהו המלך ועשרה הרוגי מלכות וז' בני חנה וכיוצא וכו' יע"ש, וזכורני בחו"ל שהיו מתאספים גם אחר התפילה בחצרות בתיכ"נ וחצרות הבתים וקוראים עוד קינות אחרות שהיו מסודרים בלשון ערבית בעבור ישמע העם ויבין דברים המשברים את הלב ולב נשבר ונדכה אלקים אל תבזה והרופא לשבורי לב יתן רפואה וארוכה לכול מכותינו ומכאובינו ויחיש את גאולתינו ופדות נפשנו בב"א.

כה. תפילין ביום ט"ב: מרן בשו"ע¹⁰⁵ כ', נוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב שחרית ולא טלית, אלא לובשים טלית קטן תחת הבגדים בלא ברכה מניחים ציצית ותפילין ומברכים עליהם עכ"ל.

ועיין בכה"ח שם אריכות דברים מזה, והנתיבי עם ז"ל כ' דעכשו הולך ומתפשט המנהג ברוב בתי הכנסת של הספרדים בירושלים להניח טלית ותפילין בתפילת שחרית ומי שרגיל בב' זוגות תפילין גם בט"ב מניחם כעדותו של ג"ע הרש"ש ז"ל ומתפללים כל התפילה בטו"ת כיתר הימים עכ"ל. וכן העלה מרן הראש"ל נר"ו¹⁰⁶ וכתב, לפיכך צדקו המחזירים עטרה ליושנה. וכן נהגו בכמה בתיכ"נ ברחבי ארצנו הקדושה ויפה נהגו. וסיים הדנהגים כדברי מרן ימשיכו במנהגם להניח תפילין במנחה, ע"ש.

כו. איסור נעילת הסנדל דוקא של עור, אבל של בגד או של עץ או של שעם וגמי מותר, ושל עץ מחופה עור אסור¹⁰⁷.

והמנהג פשוט ללכת בנעלי גומי או פלסטיק או בד או שאר חמרים שאינו עור. והמפ"א¹⁰⁸ כ' דכל ירא וחרד יחמיר במנעל שעשוי מלבדים ועשוי כמדת המנעל ומגין ואינו מרגיש

¹⁰⁰ דאפי בדעת מור"ם שמחמיר בסי' תקנ"א ס"י בהג"ה, רבו המקילים בזה שלילה זו קילא טפי, אבל לדידן דמנהגין כמרן פשיטא דמותר וכ"ש הוא מההיא דהתם ועיין כה"ח שם אות א.

¹⁰¹ תו' חיים על כלל קנה או' יו"ד, כה"ח ס' תקנ"ד או' ג"ן.

¹⁰² החיד"א במורה באצבע אות רל"ה.

¹⁰³ שם או' רל"ו.

¹⁰⁴ שם או' ס"ה.

¹⁰⁵ תקנה – א.

¹⁰⁶ ביחיה דעת ח"ב ס"י ס"ז.

¹⁰⁷ מרן ס"י תקנ"ד סט"ז.

¹⁰⁸ ח"ב ס"י כ"ח.

כלל שהולך יחף, והמחמיר תע"ב¹⁰⁹. מיהו השם חדש למד מהיראים דמותר¹¹⁰ ומ"מ כ' הר"ח, אמנם אנו בדין בגבולינו נוהגים הספרדים שלא לילך יחף כלל ויש טעמים רבים לזה, הובא בכה"ח¹¹¹ יע"ש, וכ"כ הבן א"ח¹¹² שלא ילכו יחפין ממש בט"ב אלא ילבשו מנעל של בגד, והובא שם.

כז. אין לקרא חק לישראל כל היום¹¹³.

כח. נעלים מבגד או גומי וכיו"ב חדשים טוב לחנכם ביום הכיפורים ולא בט"ב¹¹⁴.
ומיהו כשלא אפשר נר' דפשוט להתיר דאין בהם שמחה בפרט שנועל אותם במיוחד לזמן כזה.

כט. לא ישב ע"ג קרקע בין בסעודה המפסקת ובין בערבית ושחרית אלא ישים תחתיו מחצלת או כר וכסת וכיוצא יפסיק בינו לקרקע.
דמלבד שעפ"י הקבלה צריך, עוד יש בה שלא יזיק לו¹¹⁵ ומי שאינו יכול לישוב ע"ג קרקע כגון זקן או חולה מ"מ ישנה מקומו¹¹⁶.

ל. יזהר שלא יגע במנעלים אפילו של בד, בתפילה או בעת שלומד תורה¹¹⁷.

לא. נוטל אדם ידיו שחרית ולא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו¹¹⁸. ומברך ענ"י וכן המנהג.

ואע"ג ד"ח, אין אומרים סב"ל נגד המנהג¹¹⁹. וכן מותר לרחוץ ידיו לתפלת מנחה¹²⁰.
לאחר שניגב ידיו ועדיין לחות קצת מעבירם על עיניו, ואם היה לפלוף ע"ג עיניו ודרכו לרחצם במים רוחץ ומעבירו ואינו חושש דהוה ליה כטיט וכצואה שרוחץ כדרכו ואינו חושש¹²¹ ולא ירחוץ פיו בבקר ביום ט"ב, ולא ללעוס קנמון ולפלוט¹²².

¹⁰⁹ ברכ"י אות ח', שע"ת או' י"א.

¹¹⁰ כה"ח שם אות ע"א.

¹¹¹ שם אות ע"ב.

¹¹² אות כ'.

¹¹³ זל"א, ויאמר יצחק עמוד ל' או' ח"י וכ"כ המל"ח אות צ'. וכ' שה"ה במעמדות ופרקי שירה לא יקרא עד שחשיכה, ברכ"י שו"ג זל"א ועוד, ע"ש.

¹¹⁴ הלק"ט וחמ"י, מל"ח סי' י' או' ל"ז.

¹¹⁵ ברכ"י ואש"ל בפריו וכו'.

¹¹⁶ ערך לחם, מל"ח שם אות ל"ה.

¹¹⁷ היעב"ץ בעמודי שמים, מל"ח שם או' מ"ד.

¹¹⁸ מרן בשו"ע סימן תקנ"ד ס"י.

¹¹⁹ כה"ח שם אות נ"א.

¹²⁰ מט"י, וכה"ח שם או' נ"ב, וכ"כ המל"ח שם או' ג"ן. וכ' דגם הנשים מבשלות ומדיחות הבשר מותר וע"ש.

¹²¹ מרן שם סי"א.

¹²² מל"ח שם אות ג"ן ע"ש.

הבא מהדרך ורגליו כהות מותר לרחוץ במים¹²³ שאין זה משום תענוג אלא כמו רפואה¹²⁴. ומותר לשרות מפה במים בערב ט"ב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת ומקנח בה פניו ידיו ורגליו אפי' עושה כן לתענוג שרי כיון שהיא נגובה¹²⁵. אבל להוציאה מהמים בלילה אסור שהרי הוא נוגע במים וגם שעדיין המים נוטפין ואין אפשר לקנח בה¹²⁶. ושיעור הניגוב הוא שאין בה טופח ע"מ להטפח¹²⁷.

לב. טוב לאחר התפילה בבית הכנסת כדי שיצאו כחצות היום.

ומ"מ צריך להשכים בבקר וילמוד בענינים השייכים ליום הזה¹²⁸.

לג. אומרים בסוף הקינות קצת פסוקים דנחמה¹²⁹ וכן מנהגינו וכפי המודפס בספרי הקינות.

אולם הרב ברית כהונה¹³⁰ כ' שנהגו לדלג מסוף הקינות הפסוקים שיש בהם דברי נחמה¹³¹ יע"ש. שו"ר שכ"כ התייב עם בשם המחבר"ר והמאמר"ר כ' שזה שיבוש לומר נחמה אחר כל קינה וסיים דכן מנהג ירושלים לדלג הנחמות שבסוף הקינות עד האחרונה שמסיימים בנחמה¹³².

לג. אחר חזרת העמידה של מנחה נוהגים לומר פסוקי נחמה.

ואע"ג דיש מערערין ע"ז משום שכל היום אסור בתורה מרן החיד"א קיים את המנהג שהסידורים היו בדפוס בימי מרן ולא ערער ע"ז וש"מ שהמנהג טוב וישר¹³³.

לד. מקום שנהגו לעשות מלאכה ביום ט"ב עושין במקום שנהגו שלא לעשות אין עושין¹³⁴.

וכל העושה מלאכה בת"ב אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה¹³⁵. ואפילו במקום שנהגו לעשות¹³⁶. ומנהג כל ישראל בכ"מ ששמענו שמעם שלא לעשות¹³⁷.

¹²³ מרן שם סי"ד.

¹²⁴ לבוש. והשו"ג מתיר גם בחמין, כה"ח או' ס"ג.

¹²⁵ טור, הרמ"א בהג"ה שם סי"ד.

¹²⁶ ב"ר.

¹²⁷ ב"ח, מ"א א"ר ח", א"א, מ"ב אות כ"ז כה"ח אות ס"ה וע"ש.

¹²⁸ מל"ח שם אות נ"ט, ושם הוכיח בשבט פיו לישנים כאילו היום הזה הם בני חורין מלומר ק"ש ולתפילה בזמנה ועליהם נאמר על מה תוכו עוד תוסיפו צרה שמעכבים בנין ביהמ"ק וביאת המשיח וכו' יע"ש.

¹²⁹ הגמ"י פ"ה דתענית ד"מ ס' תקנ"ט אות ב', עט"ז מ"ב או' ג', וכן נזכר בדרשו מהרי"ל הוב"ד בשכנה"ג הגה"ט אות ב', כה"ח ס' תקנ"ט אות ח.

¹³⁰ עמוד קע"ו אות יו"ד.

¹³¹ ושכ"ד המחבר"ר ס' תקנ"ד ס"ק, ושכ"כ הפר"ח.

¹³² נתיבי עם ס' תקנ"ד ס"א.

¹³³ נתיבי עם סו"ס תקנ"ט. ועיין עוד במ"ש מרן החיד"א במורה אצבע או' רח"ח.

¹³⁴ ובכ"מ ת"ח בטלים וכ"א רשאי לעשות עצמו ת"ח לענין זה, ראה בשר"ע ס' תקנ"ד סכ"ב.

¹³⁵ מרן שם סעיף כ"ד.

¹³⁶ כה"ח שם.

ומשמע מסתמיות דבריהם שכל היום נוהגים לאסור, (ודלא כמ"ש בד"מ ובהג"ה שם דאסור רק עד חצות¹³⁸. וראיתי בברית כהונה¹³⁹ שכתב דמנהגם שלא לעשות מלאכה בת"ב ולא משא ומתן ושאר מסחר, רק בעניני אכילה ומזון לפי צרכי הרבים. והמל"ח¹⁴⁰ כ' דאפילו מי שאין לו מה יאכל אין לו לעשות מלאכה בט"ב אלא יתפנס מהצדקה וע"ש, ואין הבדל בין היום ללילה לענין מלאכה¹⁴¹.

לה. בקריאת ס"ת של ת"ב העולה שלישי הוא קורא את ההפטרה¹⁴².

לו. אין מברכים על הלבנה עד אחר ט"ב¹⁴³ ומנהגנו לברך במוצאי ת"ב. וכן כ' הברכ"י לברך ברכת הלבנה במוצאי ט"ב וכן היה עושה מהרח"ו ז"ל וטעמו ונומוקו עמו דהגם שנחרב המקדש וגלו ממקומם עתידים להתחדש כמותה¹⁴⁴.

לז. ברכת הגומל אפשר לברכה בט"ב דאין מחמיצים המצוות. וכ"ש דלפי הדין אין לעבור ג' ימים בלא ברכת הגומל¹⁴⁵.

לח. מנהג ירושלים שלא לעשן סיגריות עד אחר חצות היום¹⁴⁶.

לט. בת"ב אומר בבונה ירושלים נחם ה' אלוקינו את אבילי ציון וכו' וענינו בשומע תפלה ואם לא אמר לא זה ולא זה אין מחזירין אותו¹⁴⁷. והרמ"א כתב שהמנהג שאומרים נחם רק במנחה של ת"ב יע"ש. וכל א' ינהג כמנהג אבותיו.

מ. כ' בספר השומר אמת¹⁴⁸ וז"ל, רבות בנות נהגו אחר המנחה לכבד הבית ולרחוץ אותה בשפשוף יפה יפה, והמים מגיעים עד חצי הארכובה והוסיפו על השמועה. האמת דבר"י שם כ', משום שהן דעתן קצרה וחלושי אמונה חיזקו ידיהן לקבוע אמונת הגאולה ולא יתיאשו לכן לא מיחו בידן, האמנם לא כתב שם אל תיקון הבית וכיבוד המטות, אבל לא שפשוף קרקעית הבית היטב כדרך שעושין בו לכבוד השבתות וימים טובים עכ"ל. ומפני שראיתי רבים שנוהגות כן ע"כ העתקתיו. ומרן החיד"א במו"ב¹⁴⁹ כ' שכל מה שאמרו רז"ל בט"ב הוא על הלילה ואין להקל אחר חצות משום דבר רק שמקילין

¹³⁷ ב"ר, מט"ו.

¹³⁸ כה"ח אר' צ"ז.

¹³⁹ עמוד קע"ז אות י"ב.

¹⁴⁰ שם אר' נ"ו.

¹⁴¹ שם אות ד"ן.

¹⁴² ברית כהונה עמוד קפ"ה אות ל'.

¹⁴³ ברית כהונה עמוד קפ"ה אר' ל"א.

¹⁴⁴ נתיבי עם ס' תקנ"ט בסופו.

¹⁴⁵ פקודת אלעזר הובא בנתיבי עם שם.

¹⁴⁶ כמ"ש הפרי אדמה ח" דל"ח, ובשאר התעניות מותר כל היום נתיבי עם שם.

¹⁴⁷ מרן בשו"ע ס' תקנ"ז ס"א.

¹⁴⁸ עמוד קכ"ח אר' כ"ב.

¹⁴⁹ אר' רל"ז.

לנשים לסדר הבית קצת וזה לקבוע בלבם אמונת הגאולה, עכ"ל. והמל"ח¹⁵⁰ כ' סמך לנשים דאומרות אחר חצות שהוא נחמו ומתקנות הבית שלא יתיאשו מהגאולה ועוד שהוא השעה שנוולד המשיח ונלקח לג"ע וגם דישראל אמרו מזמור ששפך חמתו על העצים ואבנים¹⁵¹ וזה רק לאשה אבל לאיש כל הזמן באיסור עומד עד שחשיכה, מלבד מה שהוא בתורת מנהג כמו ישיבה ע"ג קרקע דבזה יקלו אחר חצות וכו' וע"ש¹⁵².

מא. יום עשירי באב: מנהג כשר שלא לאכול בשר ולא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי¹⁵³.

מב. אין לברך שהחיינו גם ביום עשירי¹⁵⁴.

מג. מילה ביום ט"ב: מרן¹⁵⁵ כתב דמלין אחר חצות היום.

מד. מברכים על המילה בלא ברכת בשמים¹⁵⁶.

מה. אם היולדת במקום המילה יברך על הכוס ותשתה ממנו היא. ואם אינה שם יברך על הכוס ויטעים לתינוקות¹⁵⁷.

מו. יום ט"ו באב ירבה קצת שמחה כי יש עילוי לשכינה, כמ"ש בזהר¹⁵⁸. ויזהר להוסיף בתורה בלילה, כמ"ש רז"ל¹⁵⁹. וכ' המל"ח¹⁶⁰, טוב לגבר שיתחיל מט"ו באב ואילך ללמוד בלילה כדאיתא בגמרא סוף מס' תענית, וע"ש שהאריך בזה וסיים בזה"ל: יה"ר שנזכה להגות בתורתו יומם ולילה בקיץ ובחורף יהיה לאורך ימים ושנים כולנו חיים אמן ואמן.

¹⁵⁰ או' פ"ז.

¹⁵¹ עט"ז וברכ"י.

¹⁵² וע"ע בכה"ח סימן תקנ"ט אות ע"ו ודי בזה.

¹⁵³ מרן בשו"ע סימן תקנ"ח - ס"א, ועיין בכה"ח שם שהאריך בכ"ז.

¹⁵⁴ מורה באצבע וכ"כ גם במחב"ר ובס' יוסף אומץ, ויאמר יצחק שם.

¹⁵⁵ סי' תקנ"ט.

¹⁵⁶ מרן בס' תקנ"ט ס"ז וביו"ד סי' רס"ה ס"ד.

¹⁵⁷ מרן סי' תקנ"ט ס"ז, ודברי המל"ח בזה באות ע"ז צריכים עיון ועוד חזון למועד בע"ה.

¹⁵⁸ ח"ב דף קל"ה.

¹⁵⁹ מורה באצבע אות רמ"ב.

¹⁶⁰ או' צ"ז.

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
ראש המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל

ט' תמוז תש"ע

בדין תולעים שבבשר הדגים תקציר הדברים לאחר שמיעת וקריאת דברי המתירים

הקדמה:

הנה לאחר שבשנים האחרונות כתבתי כמה תשובות בהאי דינא של תולעים בבשר הדגים והוכחתי שמעיקר הדין יש מהם שמותרים ויש שאסורים, קיבלתי כמה תשובות ומאמרים מכמה תלמידי חכמים ובהם כמה שאלות ותמיהות על מה שכתבתי, ובע"ה ובס"ד השבתי לכל השואלים כפי אשר היי"ת חנן אותי להשיבם דבר.

והנה בחודשים האחרונים קיבלתי עשרות רבות של מכתבי דואר ושאלות קצרות וארוכות מחו"ל ובעיקר מת"ח היושבים בארה"ב, ואופן הגשת חלק מהשאלות היו מעורבים מדברי הלכה והרבה מדברי מדע ומחקר, וכבר בתחילה השבתי להם כי אני חושש שהתעמקות יתירה בדבריהם תגרום להתיר את האסור ולאסור את המותר, ובפרט שלצערי רבים שאינם יודעים שלעיתים גם אם אותם אנשים נושאים תארים מכובדים הם אינם בקיאים כי אם כל אחד בתחומו ממש, וגם בזה חלק גדול מסברא או השערה.

[וכדוגמא אציין מעשה שאירע בשבוע שעבר כאשר אחד מחכמי ישראל שוחח עם ד"ר מסוים כאן בא"י שהתמחותו היא דגים ושאלו על אותם תולעים שבחלל הבטן, וזה השיבו כי איננו מבין על מה הוא שואל, ואם יהיו תולעים בחלל הבטן, הדג לא יוכל לחיות. והדברים הם מוזרים כי כל משגיח שמתחיל עבודתו בכשרות יודע כי בחלל הבטן יש תולעים לרוב. ואף מעשה שהיה עימי באותו שבוע שדיברתי עם פרופסור מכובד בתחום הדגים שאמר לי דברים הזויים ממש, ולאחר מכן ביקש ממני לאיית לו בלטינית את שם התולעת, ולאחר זמן חזר ואמר לי שהוא קרא וכו'. ואלו רק דוגמאות קטנות ממה שאנחנו נפגשים בכל פעם, ובהכרח שבכל עבודה עמם יש לבדוק היטב את מידת הדיוק ומקורותיו וליטול את התוך, ולהשליך את הקליפה וד"ל].

וממש בשבועות האחרונים קיבלתי כמה מכתבים שממש גרמו אצלי לזעזוע ביטויים שלהם, ובפרט בזלזול המופגן בכל מי שחושב אחרת מהם,

וחלק האחר ממש גובל בדברים ריקים מתוכן ובחוסר ידע בסיסי של המציאות, ועל כן אמרתי שאשוב ואשנה בקיצור נמרץ סוגיא זו ממקורה בגמרא ובהמשך בדברי הראשונים וכלה בדבר ה' זו הלכה, ובתוך הדברים בעז"ה אתייחס להערות שכתבו וציינו הכותבים השונים. ובל"נ אשתדל לכתוב רק מדברי ההלכה הצרופה ורק מדברים שראינו בעינינו ולא דברי השערות וסברות.

הסוגיא בגמ' חולין:

מקור דין של תולעים בדגים מבואר בגמ' מס' חולין דס"ז ע"ב, אמר רב ששת בריה דרב אידי קוקיאני אסירי, מ"ט? מעלמא אתו. וקוקיאני פירש"י תולעים שבכבד ובריא. [ובשבת דק"ט ע"ב ביאר רש"י בד"ה לקוקייני שאירי בתולעים שבמעיים, אלא שהכא משום המשך דברי הגמ' פירש שאירי בכבד ובריא]. ודעת רש"י שאירי בתולעים שבבהמה, ובתוס' שם פירש שאירי בתולעים שבדגים וגם לענין הדגים מצינו כה"ג בב"ב, עכ"ד.

ובהמשך הגמ' - מתקיף לה רב אשי או מעלמא אתו, לישתכחו בית הרעי? - כלומר רב אשי שואל אם אכן כדברי רב ששת שזה בא עם המזון, זה היה צריך להיות במעיים ולצאת עם הרעי לחוץ, וכיון שזה לא כך, א"כ זה לא מהמזון אלא נוצר בדג (לפי' התוס') וצריך להיות מותר! וממשיכה הגמ' - איכא דאמרי, אמר רב שישא בריה דרב אידי, קוקיאני שרו - כלומר תולעים אלו מותרות - מאי טעמא? מיניה גבלי - כלומר הם גדלים בבשר ומעולם לא שרצו בחוץ, והם מותרים. ואכן אומר רב אשי בהמשך שזה פשיטא שהם מותרים, כיון שאם הם באו מבחוץ לישתכחו דרך בית הרעי - כלומר מזה שהם אינם בבית הרעי הרי שהם לא מבחוץ וממילא הם מותרים, אלא שלהלכה פוסקת הגמ' שהלכתא קוקיאני אסירי, מאי טעמא? מינם ניים ועיילי ליה באוסייה. - כלומר אכן הם לא באים עם המזון ולכן הם אינם בבית הרעי אלא שבכל אופן הם אסורים כיון שהם נכנסים בחוטם (או באוזן לגירסא אחרת) ומשם לקנה, הריאה ולכבד, וממילא הם שרצו בחוץ לפני הכניסה ולכן הם אסורים. [ובהמשך נבאר כיצד מתבצע המעבר].

ובהמשך דנה הגמ' בתולעת מסוג אחר, דרני דבישרא - תולעים שבין עור הבהמה לבשר, אסירי. דכוורי - תולעים בדגים שנמצאים בין העור לבשר, שריין - מותרות. ובהמשך מביאה הגמ' מעשה מרבינא שאמר לאמו שכאשר היא מוצאת תולעים המותרות בדגים שתערבב לו באוכל, וכך הוא יאכל [ואז לא ימאס בעיניו ואין בזה בל תשקצו כיון שאינו ידוע לאוכל, ראה פר"ח יר"ד פ"ג, ג]. ובהמשך מבארת הגמ' את החילוק בין בהמה לדגים, שבהמה בשחיטה משתרייא, וכיון שלתולעים לא מהני שחיטה הם נשארם באיסורם, ואילו דגים

באסיפה בעלמא משתריא, ונמצא שתולעים אלו בהיתרא קא גבלן – כלומר נוצרו בדג ולא באו מבחוץ ולא נאסרו. עכת"ד הגמרא.

העולה מדברי הגמרא: שתולעים מסוג דרני – והם הנמצאים בין העור לבשר – מותרות כי בהיתרא קא גבלן. ומאיך תולעים שבמעיים פשיטא לגמרא שהם אסורים כיון שהם באים עם המזון ובוודאי מבחוץ, ומחדשת הגמרא שגם תולעים שנקראים קוקיאני – שהם בריאה או בכבד [ולפי רבינו גרשום הם תולעים שבראש] – אסורים הגם שהם אינם בבית הרעי וא"כ לא באו מהמזון, מ"מ אסורים כיון שהם מבחוץ ונכנסו מאוסייה או מאודניה. [והגם שרש"י ז"ל פירש את עיקר הסוגיא על בהמה ולא על דגים כבר כתב מרן בבית יוסף ביר"ד פ"ד שמסתבר שגם לרש"י תולעים אלו יהיו אסורות גם בדגים, ע"ש].

ממהלך הסוגיא מתברר שלא בתולעים כגון אניסאקיס קמיירי:

הנה מכל מהלך הסוגיא שהדגישה הגמ' שמדובר על תולעים שאינם משתכחי בבית הרעי אלא רק בשאר איברי הפנים, מוכרח שלא עסקה הגמ' אלא בתולעים שנמצאים רק באותם איברים ולא במעיים ועל כן נזקקה לחדש שעיליה מאוסייה, אך אם אכן הם נמצאים גם בבית הרעי ברור ופשוט לגמרא שהם יהיו אסורים אף שהם קוקיאני ונמצאים בשאר איברים. ואם כן נידו"ד של תולעת אניסאקיס שנמצאת בתוך המעיים ממש תהיה אסורה אף אם היא נמצאת מחוץ למעיים על שאר איברים כיון שהיא הולכת מהכא להתם. ורק בסוג של קוקיאני שנמצאים רק בשאר איברים ולא במעיים נזקקה לחידוש שעיליה ליה מאוסייה.

צורת המעבר מבני המעיים או מאוסייה לחלל בטן הדג:

ומתברר מדברי הגמרא שגם קוקיאני אם היינו מוצאים אותם בבית הרעי יהיו אסורים ולא תמהה הגמ' כיצד זה יעבור, כיון שהיה ברור לה כמו שאנחנו רואים בעינינו היום שהתולעת הגמישה הזו עוברת בקלות ממקום למקום כולל לצאת לאיברים אחרים או לדופן המעי ומשם לדפנות הבטן. ומאיך בתולעים שנמצאים רק באותם איברים ולא במעיים, מבארת הגמ' שהם נכנסים מהאיברים הפתוחים האחרים כגון מהזימים של הדג ומשם מגיעים לריאה ומשם לכבד ושאר כלי הדם [וראה גמ' חולין דמ"ח ע"ב לגבי המעשה של המחט שנמצאה בחתיכה של הכבד שאם חודה לחלל הבטן, סימפונא נקט ואתאי – והבהמה כשרה, כיון שהיא נכנסה מהקנה ומשם לסימפון הריאה, ומשם לכבד וכעת היא מתחילה לצאת לבחוץ וכ"ז בלא לנקוב אבר הנפסל בנקיבה. ובספרים של אחרוני זמנינו כתבו בתיאור מדוקדק את כל הדרך כיצד יכולה להתבצע בפועל, וראה את התיאור בספר שיחת חולין ובספר טמוני חול ועוד. וה"ה בכ"ז בנדו"ד, ונידו"ד הוא ק"ו כיון שאיירי בתולעת גמישה מאוד שלאחר שהיא עוברת

הבשר מיד סותם את הנקבים, וכמו שיש שם בגמ' בהמשך שחילקה בין מחט אלימתא לקטינתא, וק"ו לנדו"ד].

שהמעיים הנו' בגמ' כולל את חלל הבטן:

ועתה ראיתי דבר מיוחד שיש מי שרצה לומר שמה שאסור תולעים שבמעיים היינו במעיים ממש ולא על דופן המעי שמצוי היום, והדברים תמוהים מאד. שהרי כנז' לעיל התולעים עוברים את מערכת העיכול או מערכת כלי הדם בלא כל בעיה, אז מהיכן יש ה"א לחלק בין הדברים, ובאמת שהדברים מיותר לעסוק בהם ומפורסמים דברי שו"ת בית אפרים (יר"ד סי' כה) שדקדק מלשון הרשב"א בתורת הבית שגם הנמצא סביב בית המעיים מבחוץ ולא דרך בית הרעי נחשב כבני מעיים. [ובשו"ת להורות נתן חלק ט' יר"ד ריש סי' כד הביא דבריו ג"כ וכתב שזה פשט הדברים והוכיח גם כן כדברים אלו מדברי האר"ז, עי"ש]. וידידי הגאון הרמ"מ קארפ שליט"א העיר את אזני שכ"כ להדיא הגאון מהר"י עייאש זצ"ל בספרו לחם יהודה על הרמב"ם הל' מאכ"א פ"ב הי"ז, ושכ"כ בשו"ת מטה ראובן סי' קס"ז ועוד.

ובאמת שכך תפסו כל האחרונים שאסרו התולעים שבשדרת הדג או על ביצי הדג (ראה במל"ח סי' יב סעי' כ', ובקצשו"ע ועוד אחרונים והב"ד בספרי תולעת שני פ"ג עי"ש). ובפרט שאותם תולעים ממש נמצאים במעיים ממש שזה מעשה שבכל יום שאנו רואים אותם שם, ואותם תולעים ממש אנו מוצאים גם בחלל בטן הדג. ואלו ואלו אסורים ובאים אל הדג ממזונו שבמעיים. [ובזה גם דעת חכמי אוה"ע דעתם שווה].

ועוד אמרתי לדקדק כך מדברי מרן הבית יוסף שכתב ביר"ד סו"ס פ"ד בסוד"ה כל תולעים, וז"ל: "ומשמע דלא אסר רבינו תם בדגים אלא הנמצאים במעיים וכיוצא בהם, דאיכא למימר בהו דאתו מעלמא וכו" עכ"ל. ומלשון שכתב וכיוצא בהם, משמע בכל מקום שמגיעים בדומה לבני המעיים או מבני המעיים לשם. וביותר מדוקדק בסוף דבריו שם שכתב בזה"ל: "ונראה לי שלגירסת רש"י נמי אסירי תולעים שבמעי הדגים, דהא איכא למימר בהו נמי דמעלמא אתו ועיילו ליה באוסייה", עכ"ל. ולכאורה זה תרתי דסתרי כי אם עלו מאוסייה זה לא בתוך המעיים, ואם בבני המעיים אז עיילו מהפה ולא מאוסייה? אלא בעל כרחך שס"ל למרן הב"י שחלל הבטן חשיב בני מעיים ועל כן אם עלו מאוסייה הם מגיעים לשם, וכל חלל המעיים והאיברים הפנימיים נחשב בני מעיים, ודו"ק.

ומה שכתב להוכיח מדברי השולחן גבוה (ס"ק נא) כבר כתבתי בעבר שאין מכך כל ראיה, ואדרבה כל מה שהתיר שם הוא בהדגש שהתולעים שהוא מדבר לא נכנסים לא דרך הפה ולא מהחוטם מפני שהם שנים או שלשה כרוכים ביחד. הרי שהוא מדבר בכה"ג שבוודאי לא בא מבחוץ בגלל צורת אותם תולעים, וא"כ

מה שייכות לנדו"ד שתולעי אניסאקיס נמצאים גם בתוך המעיים ממש, שזה ודאי מבחון, ואדרבה איפכא נראה מדבריו.

הלכה למעשה בדין תולעים בדגים:

והנה כאמור לעיל מדברי הגמ' ברור שתולעים בין עור לבשר מינה קגבלי ומותרים, ואותם שבאיברי פנים אסורים אע"פ שאינם בבני המעיים דעיילי ליה מאוסייה. וק"ו אם הם גם בבני המעיים שוודאי אסורים כיון שמבני המעיים יצאו והגיעו גם לאיברים בפנים, וכמבואר לעיל. ובכל זה גם כאשר הם על גבי האיברים או בחלל הבטן ובדפנות. וכפי שביאנרו לעיל מדברי הפוסקים, ואכן הגם שהלכה למעשה פסק רבינו הרמב"ם (מאכל"א פ"ב ה"ז) שתולעים שנמצאים בדג מחיים אסורים, ומשמע אפילו בבשר הדג, והארכתי לבאר את דבריו ז"ל בסו"ס תולעת שני כרך שני בבירורי הלכה סי' ה' ואילך, מ"מ דעת שאר הראשונים כדינא דגמרא כפי שנתבאר לעיל שבין עור לבשר מותר אפילו כשזה מחיים. והוסיפו להתיר גם בתוך הבשר, ואסרו רק אותם שנמצאים בבני המעיים או כיוצא בהם (כלשון מרן בבית יוסף) שזה בכל מקום דאיכא למימר בהו דאתו מעלמא. וכבר בתשובותי הנז' בסוף ספר תולעת שני שם הבאתי את לשונות הזהב של הראשונים ז"ל שהדגישו שההיתר של תולעים שבבשר כיון דאי אפשר שבאו מבחון, ואין זה משום הלכה למשה מסיני, אלא סברא חשובה יש בהיתר של אותם תולעים שבבשר, ובאיסור של התולעים הנמצאים בבני המעיים וכיוצא בהם. וכך פסק מרן השולחן ערוך הלכה למעשה ביו"ד סי' פ"ד סעי' ט"ז וכ"ה ברמ"א שם ובספר תו"ח בדיני תולעים כלל מז-מח.

בידון של תולעת "אניסאקיס":

הנה נידו"ד של תולעת "אניסאקיס", איננה נידון הגמ' בחולין בסוגיית קוקיאני, שהרי בגמ' להדיא שקוקיאני אינן נמצאות בבית הרעי אלא במקום הכבד והריאה, ולכן הסיקה הגמ' שהם מ"מ אסורים כיון שהם מגיעים מפתחים אחרים שבדג. אמנם נידו"ד נלמד בק"ו מסוגיא דידן שהרי תולעת זו נמצאת בתוך בני המעיים ממש שזה בא מהמזון ואז פשיטא שהם אסורים כיון שבאו מבחון, וזה שאח"כ המשיכו לשאר מקומות מאי"נ בזה והם עומדים באיסורם, ואף אם הם המשיכו לחלל הבטן או לבשר עצמו הם נותרים באיסורם, וכל מה שהופקע מכלל זה, באם הם אינם יכולים לבוא מהחוץ והם נמצאים בין עור לבשר או בבשר ומיניה קגבלי, אך אם באו מבחוץ למעיים הם נאסרו משום שרץ המים ונשארים באיסורם לכל מקום שילכו. וכל הדיון בגמ' היה אם הם בשאר איברים ולא במעיים שאז יש חידוש שעילי ליה באוסייה, או שזה בבשר ולא בשאר מקומות שאז מותר דמיניה קגבלי, אך אם הם נמצאים גם במעיים וגם בשאר מקומות הם עומדים באיסורם כיון שבאו מבחוץ, וכמדוקדק בלשון הגמ' כפי שהבאנו לעיל ובלשונות של הראשונים בטעם היתר התולעים בבשר. [ודו"ק היטב גם בלשון הב"ח ביו"ד פ"ד שם, שבנמצא בחתיכת דג אע"ג דלא נמצאו במעיים, יש לחוש שמא נכנסו באוזנו ואח"כ נכנסו בבשר הדג מבפנים ולכן נמצאו בחתיכה ואסורים

מספק, עכ"ל. וברור שאם נמצאו גם במעיים ממש אין כלל בית הספק והם אסורים כשנמצאו בחתיכת הדג עיי"ש, ודו"ק].

ומה שראיתי לאחד מרבני ארה"ב שכתב על הטענה של האמרים כיצד תולעת שכבר נאסרה בבני המעיים יתהפך דינה להיות מותר? וטען כנגד זה שגם בבני המעיים זה רק מספק אסורים, וא"כ שפיר אפשר לומר, שאין יכולת לתולעי איסור לבקוע דופן המעיים ולהסתתר שם, ורק לתולעים שהם חלק מהדג יש לה כח, וממילא אף שתולעים שבבני המעיים אסורים מספק, מ"מ כניסתם לבשר הוא גילוי שלא נאסרה תולעת זו מעולם עכת"ד. ואחמה"ר אינני מבין הוא רוצה להעמיס סברא זו, כאשר ההדגשה בגמ' היא אופן ההגעה אם מעלמא אתו או לא, ועוד כאמור לעיל גם אם הם באים מהאוזן הם חייבים לעבור דרך כלי הנשימה ולנוקבם ולעבור לכבד וכו' וכמתואר לעיל. וא"כ בע"כ שאם הם בכבד יש להם לתולעי האיסור כח לבקוע ולעבור. וכמו"כ לפי מה שלמדנו בביאור הסוגיא שאם היו נמצאים בכבד מוכח שהם יכולים לעבור דרך המעיים. ומה שדקדק מרש"י שביאר שמיניה גבלי, היינו גדלי בתוך הדג, עדיין יש לזכור שבגמ' כתוב גבלי פירוש נוצרים, ורש"י מבאר שהם גדלים בדג אך הפירוש המילולי של גבלי הוא שנוצרים בתוך הדג ולא באים מבחוץ, וכ"כ להדיא מרן בבית יוסף בהמשך דבריו שם על דברי הרמב"ם ומבאר את הסוגיא בחולין, וז"ל: והטעם מפני שאינם מתהוים ממנו וכו', הרי שביאר שגבלי היינו מתהוים כלומר ההויה והיצירה שלהם בדג, ולא כפי שרצה לפרש. ומה שהביא את דברי המהרא"י בהג"ה שערי דורא, למרות שאפשר ליישב את הדברים, כבר כתבתי שבפנים המהרא"י אין הדברים כתובים, וזה תוספת שהוסיפו בדבריו, והבאתי כבר בתשובתי אחרת את מש"כ בקונטרס "ואנכי תולעת" להוכיח דברים אלו, וכ"ז פשוט וברור.

והנה בחלק מתשובות שכתבתי בחודשים האחרונים נגררתי לשאלות אודות גודל התולעת בזמן הבליעה, ומחזור חייה של התולעת, וזמן כניסתה אל בשר הדג, וכ"ז לדון בדברי המדענים שחלק מהדברים מבוססים יותר ולא השערות בעלמא, וחלק מדבריהם נסתרים מאחד למשנהו, עד שלעתים הדברים היו מאוד משונים ומוזרים. ועל כן אמרתי לשוב אל הדברים מכח המציאות והראיה ולא מדברי אף אחד מהם.

לכך שמקור התולעת מחוץ לדג: אין צריך לכך מומחים, אלא כיון שבמציאות זה נמצא בתוך המעיים ממש הרי שזה בא עם המזון ומקורו מבחוץ, ועוד שבמציאות באותו ים שהם מצויים לרוב תולעים אלו כגון בנורבגיה, כאשר מגדלים אותם דגים בכלובים בתוך אותו ים הרי שהדגים נקיים לחלוטין, וברור ופשוט שמקורם מבחוץ ודין שרץ המים עליהם.

גודל התולעת בהכנסה אל הדג:

למעשה אין בכך כל נ"מ, כיון שהם נמצאים במעיים ממש ולכו"ע אסורים ולא מצינו שיש חילוק כיצד הם נכנסו אל הדג, ואם כעת לפנינו הם ניכרים ואסורים כך דינם יהי' לעולם. אולם בפועל בכל הבדיקות מאז ומעולם הם נמצאו

יותר מגודל 1 ס"מ, ולעיתים נדירות קטנות יותר, ובסרדינים הקטנים ביותר מצאתי אותם קטנים יותר, אולם בד"כ לא יותר קטנים מחצי ס"מ, וגם לעיתים נדירות שמצאתים קטנים ביותר מעולם לא מצאתי אותם בזמן בדיקת הדג כולל בדגים הקטנים ובשרימפסים בגודל מיקרוסקופי [ויש לזכור שרוב הבדיקות שלנו הם במעבדה, ולו יצויר שיש קטנים שכאלו היינו אמורים לראותם], כך שברור שטענת האומרים שבתחילה זה בגודל מיקרוסקופי זה תמוה, שלאחר בדיקות של אלפי דגים מעולם לא נמצאו גודל שכזה. [וזוה מתאים גם לדברי המומחים שהתכתבו איתם, והבאתי דבריהם בחלק מתשובתי]. ולמעשה אין בזה כלל נפק"מ, כיון שלעינינו בדגים שלפנינו כולם ניכרים וגדולים הם.

ומה שהקשה לי אחד מהת"ח, הכיצד יש מרבני דורנו שכתבו שהתולעת היא מיקרוסופית בכניסתה אל הדג הקטן, היאך יש מחלוקת במציאות? ועל כך תשובתי שאינה דומה שמיעה של השערות או קריאה בספריהם, לראיה. ולאחר כמעט שמונה שנות מחקר של צוות יראי שמים, שמחזיקים הכל ורואים בעיניהם ממש אין כאן בית ספק כלל, וחשוב להדגיש שמה שכתב דעת מומחים גם זה לא נכון, והתברר בתשובתי שם.

זמן כניסת התולעת אל הבשר:

גם בנידון זה אין נפק"מ למעשה, כיון שהם באים מבחוץ למעינים ומשם לחלל הבטן ומשם לבשר, מאי נ"מ מתי חודרים לשם, רק שלתוספת כתבתי מה ששמעתי מן המומחים ומה שראיתי כתוב בשמם, ולאחר מכן בבדיקות שעשינו כאשר אנחנו עושים ניקוי מיידי לאחר הוצאת הדג ממי הקרח שבאוניה ועושים "פילה" מיד ושוטפים ומנקים נמצא נקי בד"כ, ומה שמשאירים עם לכלוך או שהדיג הוא לסיפון ומעבדים באיטיות יותר בספינות, אזי המציאות שהדגים נגועים ביותר. ומכאן שבמציאות נראה כדבריהם וניכרין דברי אמת כפי שאנחנו רואים בדגי בקלה בארגנטינה שמגיעים בקרח ומעובדים ישר במפעל שהם נקיים, ומאידיך אותם שמעובדים באוניות נגועים יותר, וכן המצב בדגי ההרינג שנחתכים ונשפטים מיד כשהם יוצאים ממי הקרח הם נקיים יותר, ואותם שמשאירים עם הלכלוך [אפי' קצת כגון הפילה השלם (פרפר) וק"ו דגים שלימים] הם נגועים יותר, וכן כל כיר"ב.

והנה בתשובה הנז' ראיתי להרב הכותב מארה"ב שהביא המעשה שעשינו בנורבגיה וכפי שתיארתי במכתבי האחרון להגר"ש מילר שליט"א שכל מה שנוקה מיד נמצא נקי, ומה שנשאר כל התולעים יצאו מתנומה לפעולה וחזרו ובאו אל בשר הדג, והוא כותב שאין משם ראיה כלל כי ידוע לכל בר דעת, כי אם יניחו לבשר להתחמם ירחשו בו תולעים וכו'. ואני מאוד תמה על מה שהוא כותב, ראשית, הרי בפתחת הדג רואים את כל התולעים רק שהם כעין ספירלה בתנומה סביב עצמם, ולאחר זמן הם עצמם ולא זולתם ולא חדשים החלו לנוע מחמת החימום והם עצמם חדרו אל הבשר, והכל מתועד ע"י עדים כשרים ויראי שמים שעשו זאת, וע"י צילום בוידאו [שכל אחד מוזמן לראות זאת וכבר הרבה ת"ח באו

וראו זאת, ודלא כמו ששמעתי מאיזה צורבא שאמר להגר"ש מילר שאנחנו נמנעים מלהראות, שאין בכל זה אלא דברי בלע].

זאת ועוד, שהרי אם ניקח את אותו דג לאחר ניקוי מכל לכלוך של בני המעיים, וניניח את הבשר להתחמם כמה ימים האם ימצא בו תולעת אניסאקיס אחת? והרי המציאות שלפנינו שאין זה כך, ויכול הוא לכתוב טענות כאלו על תולעים שבאים מן העיפוש, אבל לא על תולעת אניסאקיס בוודאות.

ומה שכתב שכל הספינות מניחות בקירור, אחהמ"ר איננו יודע מציאות של הדיג בעולם, שאכן יש המניחים במי קרח ומגיע שלם כמות שהוא קר מאוד (סביב מינוס מ"צ) אל המפעל, ושם מיד מעבדים, ויש שאורזים מיד בהקפאה, ויש שמניחים על הסיפון הגדול ומתחילים בשאיבת בני המעיים (ולא ניקוי מוחלט) ולאחר מכן מכניסים להקפאה, והמקרה האחרון מצוי באלסקה, שאזי התולעים שנשארים עם חלק מהלכוד חודרים אל הבשר, ורק לאחר הקפאת כל חלקי הדג קופאת גם התולעת, ולכן דבריו אינם נכונים במציאות כלל.

ומה שסיים שאין חילוק בין אם נכנסים לפני או אחרי מיתה וכו', לענ"ד אין דבריו מובנים כלל, היאך יהיו מותרים באם כל הזמן שהם במעיים הם אסורים, ואם כוונתו שחלל הדג אינו מעיים גם אינו מובן וכפי שהוא עצמו כתב שם מפי מומחים, ואנו איננו צריכים מומחים כי הרי אנחנו רואים אותם בפועל בתוך בני המעיים, וא"כ הם מעולם היו וישארו אסורים, וכל זה אף אם הם נכנסים אל הבשר מחיים, וק"ו אם זה לאחר מיתה.

וכאן המקום איתי להדגיש, כי מעולם לא כתבתי שסיבת האיסור משום שהם נכנסים לאחר מיתה, ורק הבאתי את הדברים כתוספת לאחר מה שראיתי בעיני, וגם ראיתי למומחים שכתבו זאת והבאתי דבריהם כלשונם, במאמרי שם. אולם בודאי שגם אם הם כולם או חלקם או מיעוטם נכנסים מחיים עדיין הם תולעים שבמעיים ומקורם מבחוש ודין שרץ עליהם ואסורים באיסור שרץ המים.

מהם התולעים המותרים:

הנה כאמור לעיל סוגיא של הגמרא בחולין לא עסקה באניסאקיס כיון שהיא כתבה להדיא שקוקיאני אינם נמצאים במעיים, ואניסאקיס כן נמצאים בתוך המעיים ממש ובתוך מקום יציאות של הדג. ומאיך בשולחן ערוך כתוב שתולעים שבבשר מותרים ולא חילק שיש תולעים שבבשר שכן יהיו אסורים, ועל כך תמהו כמה מן השואלים, ואני אומר שאין כאן לא תימה ולא שאלה. שהרי עד היום במציאות איננה מצויה כלל תולעת זו לא באפריקה ולא בבבל וגם כמעט שאינה מצויה כלל בארץ ישראל, וא"כ מהיכן התלמוד בבלי והשו"ע יכירו תולעת זו שיש לכותבה. ועוד ביארתי בארוכה במאמרים השונים שלאחר ששיטות הדייג והעיבוד השתנו היום לחלוטין, יש יותר סיכוי למצוא תולעים בבשר הדג מאשר בעבר גם במקומות שהיו שם מאז ומעולם אותם תולעים. ואמנם גם היום אפשר למצוא

טפילים מסוגים שונים שנמצאים רק בבשר כמו האספורוזאים או הטפילים הנדמים לגרגר אורז, ומינים אלו מצויים בהרבה מסוגי הדגים שאנחנו אוכלים [ואמש שלח אלי ידידי הרב יואל ענתבי מכתב שקיבל מו"א הגר"א ענתבי זצ"ל ממשרד הבריאות [מחלקת הדגים] בארגנטינה שהתולעים הנז' הם גדלים בדג ועם הדג – וכל זה לאחר ששאל על תולעת הנקראת, MICROSPORIDIUM FEIFERI [KUDOA] הנראית כעין גרגר אורז ונמצאת בדגי הבקלה מרלזה הנפוצים בעיקר בארגנטינה].

וממילא מה שכותב הרב הנז' במכתבו שא"א לעשות שני סוגי תולעים בבשר הדג, זה תמוה, שהרי בפועל הם שני סוגים, סוג אחד הנמצא במעיים ממש ועל איברי הפנים ועל דפנות הבטן ובתוך הבשר והכל מין אחד הם [ולא כמו הדברים של אותו טוען רבני שאמר אצל הגר"ש מילר שליט"א יעשו בדיקת D.N.A. ימצאו שזה תולעים שונים, והרי עינינו רואות שאותם תולעים שבמעיים הם אותם אלו שחודרים אל הבשר, ואין זה מהשערות אלא מראיית העינים, ואת זה ראינו בעינינו בדג ההרינג, קוד, באס מן הים, פלאונדר ועוד. ואמנם בסלמון לא ראיתי בעיני את המעבר של התולעת מחלל הבטן אל בשר הדג ברגע המעשה, אולם ראינו מאות תולעים שחציים בפנים וחציים בחוץ ונראה שזה כבשאר דגים ממש. ועוד שבפועל הם נמצאים כמעט במאה אחוז של התולעים בדגי הסלמון רק בחלק שעוטף את בני המעיים ולא בחלק העליון של הדג, ומדוע? הרי אם הם נוצרים בדג יש להם מספיק זמן לטייל בכל הדג? ובע"כ שזה נכנס מהמעיים כמו בשאר הדגים, ורק שבזה המקום שהוא יותר רך והוא סביב מקום הימצאם לכן הם בפועל גם נמצאים שם.

ואמנם גם אם יש מקום להשערה זו שיש דגים שאולי התולעים שבמעיים ושבבשר שונים ואפשר להוכיח בבדיקות מדעיות מוצקות, בוודאי שכעת לפי הנראה בעינים זה לא כך, וזה דומה לשאר דגים, וכל האומר שזה שונה עליו להביא הוכחה כי ידו על התחתונה, וענין כמות התולעים כמה יש במעיים וכמה בבשר אינו חשוב לנדו"ד כלל, כי לזה אפשר לתת כמה הסברים הגיוניים של תקופת הדג הארוך שהוא במים של גודל הדג, מקום המחיה שלו לאורך שנים עם חיות ים וכו', אבל אין זה נפק"מ כלל לנדו"ד כי אם זה אותם תולעים הנמצאים בתוך המעיים ובתוך חלל הבטן ובתוך הבשר הכל דין אחד להם והם אסורים].

ומה שכתב עוד הרב הכותב שליט"א בסיום מכתבו שתולעת האניסאקיס היא אותה תולעת שעליה דיברו חז"ל ולא נתהוו שינוי ולא יזכר וכו', אני תמה וכבר כתבתי זאת לעיל שהרי חז"ל כתבו להדיא שקוקיאני אינם בבית הרעי, ואילו אניסאקיס נמצא בבית הרעי ואיך אפשר לכתוב שזה אותו דבר? וכבר כתבתי עוד מזה לעיל.

ולסיום חשוב להדגיש שכל מה שגדולי ישראל פרסמו לאחרונה לאיסור, ומה שנכתב בתשובותיהם זה מכתב בתשובתם שתולעת זו אסורה, אין זה

כלל מכח כל המחקרים והמדענים או כיו"ב, אלא מענין אחד שהוא מציאות שתולעת זו נמצאת גם במקומות האסורים וגם בבשר ועל כן יש רגלים לדבר והם אסורים גם בתוך הבשר, וכן עיקר. וכמבואר לעיל לא בזה עסקה הגמרא כלל. ודי בזה.

ועוד ברצוני לציין שמה שראיתי בסיום תשובת הרב הכותב לגבי קופסאות סלמון, שלפי דעת המומחים, התולעים שבקופסאות הסלמון מעולם לא נמצא שם, ואם כן היה זה נתרסק כמעט בוודאות, ועוד הוסיף לדון משום ספיקות. והגם שלגבי הדין וההלכה וספיקות אפשר לדון אך על המציאות קשה לדבר אם לא בודקים, ובדיקה אחת עשיתי ברבים ליד רבנים ומשגיחים רבים במשרדי התאחדות הרבנים בארה"ב ופתחו שם קופסאות שימורים והוצאנו להם תולעים שלימות מן הקופסאות [אמנם רכות יותר אך שלימות], אז א"כ כיצד אפשר לכתוב שבוודאות נתרסקו. ובנוסף לפני כחודש נתבקשתי ע"י מוצ"ם מבית דינו של הגר"נ קרליץ שליט"א לבשל חתיכות של דג סלמון, ואכן כך עשינו ובדיקה שעשינו לפניהם הוצאנו תולעת שלימה וגם כאן היו כמה וכמה עדים, ואם כן כיצד ניתן לכתוב דברים בשם מומחים כאשר כל כך הרבה עדים תלמידי חכמים יכחישו את הדבר, ואין זאת אלא כעין הפתיחה שכתבנו שדברי המומחים והמדענים צריכים כמה בדיקות לעומק לפני שמצטטים דבריהם, ובפרט שמול מראה עיניים א"א לקבל השערותיהם וסברותיהם.

העולה לדינא:

תולעת אניסאקיס, כיון שמוצאים אותה בתוך בני המעיים ממש במקום שבא עם המזון, ונמצאת גם על דופן המעי, ועל איברי הפנים, ובדפנות הבטן, וגם נכנסת לתוך הבשר, אסורה היא כדין שרץ המים כיון שהכל תולעת אחת. ושונה היא מתולעים אחרות שנמצאות רק בבשר ואין מוצאים אותם כלל בבני המעיים, שהם מותרות הלכה למעשה גם בזמנינו באותם דגים שהם נמצאים. **ודברים** אלו אני כותב לאחר שראיתי במהלך השנים האחרונות ובפרט בחודשים האחרונים את דברי המתירים, ולמדתי את דבריהם בכובד ראש, ומצאתי שאין בדבריהם כל סיבה או הכרע לשנות את הדברים. והעיקר ההלכה שתולעים אלו אסורות גם כשהם חדרו לבשר ונמצאות שם.

בברכה,

שניאור ז. רווח

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א

חוקר תורני ראשי ומנהל תחום

פסיקה הלכתית של המכון

בענין הקדמה בברכות

[חלק ב – המשך מהגיליון הקודם]

ו. **בגמרא** (ברכות לט.) מעשה דהנהו תלמידי דהווי יתבי קמיה דבר קפרא הביאו לפניו כרוב ודורמסקין (סוג של שלקות, רש"י) ופרגיות (בשר של עוף שקורין פרדרי"א perdrix, רש"י) נתן בר קפרא רשות לאחד מהם לברך קפץ ובירך על הפרגיות לגלג עליו חבירו (כי הוא סבר שהיה לו להקדים את השלקות) וחשבה הגמרא דפליגי דמברך סבר דשלקות ופרגיות שהכל נהיה בדברו הלכך חביב עדיף ומלגלג סבר דשלקות בפה"א ופרגיות שהכל נהיה בדברו הילכך פירא עדיף (דבפה"א ברכה חשובה לעצמה לדברים חשובים והיה לו להקדימו, רש"י) ודחתה הגמרא דכו"ע שלקות ופרגיות שהכל נהיה בדברו והכא בהאי סברא קמפליגי מר סבר חביב עדיף ומר סבר כרוב עדיף דזיין (כדתניא לקמן דף מד: כרוב למזון ותרדין לרפואה, רש"י), ע"כ. ומבואר דאם השלקות בפה"א פשוט דאותם יש להקדים אפילו שהפרגיות חביבים עליו ואם השלקות שהכל ולא זייני גם כן יש להקדים הפרגיות החביבים ולא פליגי אלא לענין כרוב דזיין. וכן כתבו התוס' דכן הלכה אם יש לו מיני פרות לפניו חביב עדיף. ובפה"א עדיפא משהכל נהיה בדברו דמבוררת טפי וחשובה לעצמה מיקרית ויברך על אותו המין ששיך בו פרי האדמה אע"פ שאותו המין שיש לברך עליו שהכל חביב עליו, ע"ש. והביא הב"י דכן כתבו הרשב"א והמרדכי וכן הביאו התר"י והרא"ש והטור ככל הדינים הללו והוסיפו דגם בפה"ע ושהכל בפה"ע קודם, ע"ש והוא פשוט.

וכן פסק המחבר בשו"ע (סי' ריא ס"א) דבברכותיהם שוות אם אין בהם ממין שבעה מקדים את החביב. ושם בס"ג הביאו לפניו דבר שברכתו בפה"ע ודבר שברכתו שהכל, בפה"ע קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד וכן בפה"א ושהכל בפה"א קודמת, ע"ש.

ז. **וכשיש** לפניו שני מינים שברכתם בפה"א ובפה"ע דעת בה"ג דבפה"ע תקדים לבפה"א ומשמע בראשונים דלדעתו אפילו אם הבפה"א ממין ז' כגון כוסס חיטה או שעורה בכל זאת יש להקדים בפה"ע דמבוררת טפי (שהרי אם בירך בפה"א על בפה"ע יצא אבל אם בירך על פרות הארץ בפה"ע לא יצא כמבואר במשנה דף מ.) אלא דכבר הבאנו פסק רוב הראשונים והשו"ע דבאין בברכותיהן שוות מין חביב עדיף או שיעשה מה שעולה בדעתו (כמבואר אצלנו

באות ג) [שהרי העירו הראשונים (התוס' והתר"י) על הבה"ג דלפי דעתו הא דאמר עולא מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חברו ולישנא לא משמע הכי דאם כן הול"ל אין האחד פוטר את חברו, ע"ש. ומיהו אי משום הא היה מקום לומר דלא אמר הבה"ג את דינו אלא לפי מ"ד השני דפליגי שאין ברכותיהן שוות וקיי"ל כרבי יהודה כמו שכתבו התוס' ד"ה אבל (ואין להקשות דאם נפסוק כרבי יהודה א"כ אם יש מין ז' שברכתו בפה"א כגון כוסס חיטה או שעורה יש להקדימו לפני בפה"ע, דכבר תירצו הפוסקים דלפי הבה"ג חיטה הכתוב בקרא דוקא כשעושה מהם תבשיל וכך פסק השו"ע סעיף ה).

אלא דכבר הבאנו באות ב דרוב הפוסקים והשו"ע פסקו כעולא דדוקא בשברכותיהן שוות פליגי ודעת התוס' דפסקו כלישנא בתרא דאף בשאין ברכותיהן שוות פליגי יחידאה היא כמו שביאר הגר"א. ובאמת שכבר שאלו התוס' והרא"ש והתר"י דלמה לא נקדים בפה"ע אחר שהיא מבוררת טפי ותירצו דלא חשיב בפה"ע כל כך מבפה"א כמו שחשוב בפה"א משהכל.

ובשו"ע (סי' ריא ס"ג) הביא שתי הדעות וז"ל הביאו לפנינו בפה"ע ובפה"א איזה מהם שירצה יקדים [וכתב המ"ב (ס"ק יז) דלדעה הראשונה בסעיף א אין זה תלוי כלל בחביב דהא אין ברכותיהן שוות ולי"א שם מיירי הכא בששניהם חביבים עליו בשוה, ע"ש. ונוכל להוסיף דלהי"א שם "איזה מהם שירצה" הכתוב פה ר"ל החביב ולישנא דמתני' נקט] וי"א שבפה"ע קודם, ע"כ. ועי' מ"ב (ס"ק יח) שהאחרונים הסכימו דנכון לנהוג כהי"א אם שניהם שוים בחביבותם (ט"ז סק"ב ומ"א בסוף הסימן והא"ר הביא עוד הרבה פוסקים דס"ל כהי"א הזה דבפה"ע הוא קודם, שעה"צ) אכן אם פה"א חביב עליו יותר מברך על החביב כנ"ל בס"א (דכתב שם המ"ב סק"ט דיש לנהוג כהי"א שם דחביב עדיף שהוא דעת רוב הפוסקים ועוד דאפילו לדעה ראשונה דמברך על איזה שירצה הלא הברירה היא בידו, ע"ש). ועי' בה"ל (ס"א ד"ה וי"א) דאם הפה"ע חביב עליו עתה אפילו שתמיד חביב עליו הפה"א יברך על הפה"ע, ע"ש טעמו. וכתב עוד הבה"ל דבצנזן וזית אם הזית חביב עליו תמיד יברך על הזית וכן אם הזית חביב עליו עתה יברך על הזית, ע"ש שצירף כמה דעות הפוסקים.

עוד כתב המ"ב (ס"ק יח) דכמו כן אם בפה"א הוא מין ז' כגון קליות של חיטים ותפוח או א' משבעת המינים המאוחר בפסוק יש לו לברך תחילה על החיטה שהיא מז' המינים וקודמת בפסוק, ע"ש. וכתב השעה"צ (ס"ק יא) בשם הביאור הגר"א דבאמת בזה שאין חביבים דעת התוס' כהבה"ג דיקדים התפוח אלא שהא"ר הביא ראיה מוכחת דגם הבה"ג מודה דקליות חיטה קודם לתפוח. (ועי' רש"ש על דברי התוס' שם).

ה. הקשו הראשונים (רש"י תוס' ותר"י) על מה שאמר עולא דבשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה והיינו שיש לו לברך בפה"ע ואח"כ בפה"א. וקשה דלמה לא יברך על המין שברכתו בפה"א ויפטור את

המין שברכתו בפה"ע כדתנן לעיל (דף מ.) בירך על פרות האילן בפה"א יצא ותירצו דשאני התם דאין שם אלא חד מינא וטעה ובירך בפה"א אבל הכא שבירך בפה"א על הצנון לא פטר את חבירו (ע"ש ברש"י ותוס') ולשון תר"י דהתם (במשנה) זהו כשנתכוין לברך על אותו הפרי עצמו אבל הכא בשעה שאמר בפה"א לא נתכוין לברך על פרי העץ לכן יש לחזור ולברך בפה"ע שאינו נפטר בברכת בפה"א, ע"ש. ודייק הב"י מדבריו דאם נתכוין בפרוש לפטור את הזית כשבירך בפה"א על הצנון אין צריך לחזור ולברך וכן פסק בשו"ע (סי' רו ס"ב) היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך בפה"א ונתכוון לפטור את פרי העץ יצא, ע"ש.

ומיהו בודאי דלכתחילה אין לעשות כן דאם לא כן, הדרה קושיית הראשונים לדוכתה דלמה לא יברך עלהצנון ויפטור את הזית וכן משמע במ"א (ס"ק כ) וע"ש במחה"ש וכן כתב בעטרת זקנים הביאו שע"ת.

אבל השאג"א (סי' כז) האריך לדחות פסק המחבר וכתב דמרש"י ותוס' לא משמע כדין התר"י והסיק דאפילו אם נתכוון לפטור פרי העץ כשבירך בפה"א צריך לחזור ולברך בפה"ע כשירצה לאכול פרי העץ והוסיף דאף דברי התר"י יש לכוון כן, ע"ש. ובאמת בשטמ"ק ברכות (דף מב.) במשנה דבירך על הפרפרת לא פטר את הפת (הביאו המ"ב סי' קעו סק"ב וע"ש בשעה"צ סק"ב) כתב דאף אם כיון בפרוש לפטור את הפת בברכת במ"מ של הפרפרת לא מהני לפטור את הפת דאף דבעלמא במ"מ פוטר את הפת בדיעבד היינו היכא שבירך רק על אותו פת דאין לברכה על מה לחול אבל כאן שבירך על הפרפרת אלא שבמחשבתו חשב לפטור את הפת אינו פוטר, ע"ש.

אבל הברכ"י (סי' רו אות ה) הביאו השע"ת האריך לדחות כל דברי השאג"א בדברים נכוחים. ועל מה שכתב השאג"א שגם דברי התר"י יש לכוונם כסברת רש"י כתב הברכ"י דאם באים אנו לדחוק ולהוציא הדברים מפשטן ולומר דלאו דוקא וכיוצא, אלו דברים שאין להם שיעור והמעייין יראה ביושר ואמיתות העיון דדברי הרבנו יונה ברור מללו כדברי מר"ן והעיקר כדברי מר"ן ומה גם דספק ברכות להקל. וע"ש דדין זה שכתב מר"ן הוא מילתא דמסתברא דכיון דקיי"ל דאם בירך על פרי העץ בפה"א יצא ה"ה כשבידו פרי האדמה ומברך בפה"א ומכוון בפרטות לפטור פרי העץ דיצא דגדול כח הכונה.

ושוב מצאתי לרשב"א על דף מא. ד"ה מיתיבי היו לפניו צנון וזית וכו' שכתב דהמקשה סבר שאם בירך על הצנון פוטר את הזית אפילו כשאין הצנון עיקר כיון דבפה"א פוטר בפה"ע והסביר דאפילו שזה רק בדיעבד גם זה נחשב דיעבד כיון שכבר בירך על הצנון וסיים דזה נראה לו עיקר. אבל יש להעיר לכאורה דכל זה הוא לפי המקשה אבל במסקנא שם מבואר דאם בירך על הצנון לא פוטר את הזית כסברת רש"י אבל יש לדחות דכל זה אם בירך בסתם אבל כשהתכוין לפטור את הזית ברור שיצא בזה.

ועי' שע"ת דלכתחילה יש לו להיות נמלך שלא לאכול מיד הפרי העץ אלא לאחר זמן ויחזור ויברך עליהם והביאו המ"ב.

ט. ולענין כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה עי' שו"ע (סי' ריא ס"ד-ה-ו) ובמ"ב שביארו יפה. ובמה שהקשו האחרונים (הובאו בבה"ל ס"ד ד"ה קודם לברכה) על הרא"ש שפסק דבאין ברכותיהן שוות אין קדימה כלל לא מצד החביב ולא מצד מין ז' ממה שכתב הרא"ש דהחיטה קודם לזית והשעורה קודם לתמרים דאזלינן בתר ארץ קמא, עי' של"ה שער האותיות בענין הברכות כלל ה ס"ה ובדברי המגיה שם. וע"ע בתפארת שמואל על הרא"ש שתירץ כהמ"א והט"ז.

והבה"ל הביא תירוץ הגר"א והא"ר והב"מ וסיים דעדיין דברי הרא"ש והטור דחוקים, ע"ש. אמנם מצאתי ברמזים (קיצור פסקי הרא"ש סי' כה) שכתב על דברי אביו דחיטה קודם לזית וכן שעורה קודם לדבש והסביר דהוא דוקא אם עשה מהם תבשיל או פת אבל הכוסס את החיטה שמברך בפה"א, בפה"ע קודם אבל בטור שינה טעמו וכתב דלפי הרא"ש חיטה הוא כמשמעו, ע"ש. [ובאמת עלה בדעתי לבאר בזה מה שפסק המחבר בסעיף ה דחיטה הוא כשעשה מהם תבשיל או פת, ע"ש. ולכאורה צ"ע דזה אינו אלא לפי הבה"ג דבפה"ע קדים אבל לפי הרא"ש מי הכריחו לומר כן. והשתא לפי דברי הקיצור פסקי הרא"ש מתבאר דגם הרא"ש סבירא ליה כן אבל שוב עיינתי בדברי ב"י וראיתי שפסק זה מבוסס על דברי הרשב"א שכתב דחיטה המוזכר בקרא פת הוא כדגלי קרא בתריה דכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם. ועכ"פ יש לציין דגם הטור ברמזים הסכים לחילוק זה].

ולענין ספק המ"א כשיש בפניו תבשיל של שעורים וזית ויין מה קודם, עי' בן איש חיל (דרוש א שבת זכור) וע"ע בברכי יוסף (סי' ריא אות ג ד) אמנם מה שכתב המ"א דזית קודם לתבשיל של שעורים, עי' מ"ב (ס"ק כה) ובשעה"צ שם (ס"ק טז) דפסק כנפוסקים דהתבשיל של שעורים קודם. וע"ע בשעה"צ (ס"ק לג) דמשום זה לא הביא ספק המ"א בסדר המעלות אשר ערך במ"ב סוף הסימן, ע"ש.

ולענין למה התורה חילקה פרות שנשתבחה בהם ארץ ישראל בשני סדרים, עי' ברכי יוסף (אות ב) שהראה מקום למה שכתב בקונטרס יעיר אוזן והביא עוד הברכי יוסף מה שתירץ בתוס' ר"י חסיד שהתורה לא רצתה להפריד בין החיטה לשעורה שהן מיני זרעים, ע"ש. [אבל עדיין קשה לפי תירוץ זה למה התורה לא הכניסה דבש אחרי שעורה ברץ הראשון ובארץ שני נשאר לנו רק ארץ זית שמן. ויש לציין דלולא מה שכתב הרא"ש דאזלינן בתר ארץ קמא הוה אתי שפיר קושיא זו דהו"א דהתורה רצתה לגלות לנו דחיטה וזית חד מעלה הוא ואיזה מהם שירצה להקדים מקדים וכמו כן שעורה ודבש, ודו"ק].

מדור שו"ת

שאלות שנשאלו בבית ההוראה
שע"י המכון למצוות התלויות בארץ

לכבוד

הגאון המופלא וכבוד ה' מלא

כש"ת רבי אליהו ראש שליט"א

חוקר תורני ראשי, ומנהל תחום פסיקה הלכתי של המכון

שלום רב וישע יקרב לכבוד ה'.

בראשית דברי רציתי להודות לכת"ר ולסובבים הודו על הגליון הנפלא תנובות שדה היוצא מידי חודשיים. בתור אחד המנויים אנו מאוד נהנים מהתשובות הנפלאות והמחכימות והידע העשיר, יהי רצון שתמשיכו לזכות את הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה ברוב עוז ותעצומות, וברשותכם אעיר הערה.

בגליון 90 נשאל כת"ר באשה שלשה עיסה גדולה ע"מ לאפות חלק ממנה עכשיו וחלק השני בשבוע הבא, האם חייבת בחלה או לא והעלה דחייבת, ודעת המע"מ דפטורה דעה יחידא היא ולא חיישינן לה, ומשמעות דברי כת"ר דאף תברך על הפרשה אם כי לא התייחס לזה בשאלה.

והנה ההגהות מיימוניות בסוף ספר זרעים (אות יד) כתבו בשם רבינו שמחה דהא דאמרינן העושה עיסה ע"מ לחלקה לא תימא דווקא לחלקה בין ב' נשים אלא אפי' לחלק לעצמו או אפי' לעשות ממנו בצקות קטנות, פטורות עד שלא יצרפם בתנור, וכ"כ בדברי חמודות על הראש (הל' חלה אות כ') דהעושה עיסה ע"מ לחלקה בצק לאפותה ביום אחר או בסעודה אחרת פטורה מהחלה איברא דמהר"י קורקוס (פ"ו מהל' ביכורים הי"ט) כתב שהעושה עיסה לחלקה בצק פטורה היינו לחלקה בינו לבין חברו כ"א חלקו אבל לעצמו חייבת שמא ימלך וכ"כ רבי דוד עראמה בביאור לרמב"ם והלבוש והפרישה והב"ח שהזכיר כת"ר בתשובתו.

ונראה דהיות ומידי ספיקא לא נפקא יפריש בלא ברכה, וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק ח"ח (סימן מב) וחלק י' (סימן קב) ובספר לקט העומר להגר"י בלוי

(עמ' לז) ובשש"כ (פמ"ר הערה ה') ואין לומר שכיון שהמח' במצוה ולא בברכה לא אמרינן סר"ל.

וכמ"ש הרדב"ז בתשובותיו ח"א סימן תכט) דכבר כתב ביריא ח"ה (סימן מב) וח"ט (סימן מז) וחלק י' (סימן כ') דכ"ז רק היכא שמרן פסק כדעת החיובים בזה אמרינן שהברכה נגדרת אחר המצוה אך בנ"ד דלא ידוע מה דעת מרן בנידון לכאורה יפריש בלא ברכה.

נשמה מאוד לשמוע את חו"ד כת"ר בנידון.

ואסיים מעין הפתיחה שתמשיכו להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכה,

משה כהניאן

רח' הרב אורבך 1/1, ביתר

עלית

הרה"ג רבי **אליהו ראש** שליט"א

חוקר תורני ראשי ומנהל תחום

פסיקה הלכתית של המכון

לכבוד הרב כהניאן שליט"א.

קודם כל דברי אודה לכבודו מאד על אשר הואיל לכבדני בתגובתו על הדברים שכתבנו בענייננו בגליון החשוב תנובות השדה ובאמת מאד התרגשתי על עצם הפניה שזה כבר כמה שנים שאני מצרף מאמרים בביאורי סוגיות ותשובות בגליון הקדוש הנזכר ותגובת כבודו היא לי הפניה הראשונה שזכתי אליה וזה מראה עד כמה תורת זרעים עדיין אינה נפוצה מספיק במודעות הציבור. וכאן המקום להודות ולהעריך הפעולות הברוכות של המכון למצוות התלויות בארץ שעושה גדולות ונצורות להפיץ תורת זרעים בעם ישראל.

באשר לשאלת כבודו בענין אשה שלשה עיסה גדולה ע"מ לאפות חלק ממנה עכשיו וחלק השני בשבוע הבא שכתבנו בגליון 90 לחייבה בחלה וכדמשמע מהש"ך (סי' שכו סק"ה) ועוד.

וגם כבודו סייענו מדברי המהר"י קורקוס (פ"ו מהל' ביכורים הי"ט) שהעושה עיסה לחלקה בצק פטורה היינו לחלקה בינו לבין חברו כ"א חלקו אבל לעצמו חייבת שמא ימלך וכ"כ רבי דוד עראמה בביאור לרמב"ם. והנני יוסיף דכן

הסכים המאירי (פ"ק דחלה משנה חמישית) [ובפ"ד הביא מחלוקת בזה]. וכן הוא גם דעת הר"ט אלגזי בהלכות חלה (דף לב.) אות יז דדוקא כשמחלק לאחרים הא לעצמה חייבת. וכן דעת החזו"א (ליקוטים סק"ג) דעל מנת לחלק היינו דוקא כשמחלק ומקפיד על התעורבות אחר החלוקה כגון כשהעיסות בטעמים שונים הא לאו הכי חייבת.

אלא דהעיר כבודו על מה שכתבתי דדעת המע"מ דפטורה דעה יחידאה היא ולא חיישין לה, דהא גם ההגהות מיימוניות בסוף ספר זרעים (אות יד) כתבו בשם רבינו שמחה דהא דאמרינן העושה עיסה ע"מ לחלקה לא תימא דוקא לחלקה בין ב' נשים אלא אפי' לחלק לעצמו או אפי' לעשות ממנו בצקות קטנות, פטורות עד שלא יצרפם בתנור, וכ"כ בדברי חמודות על הראש (הל' חלה אות כ') דהעושה עיסה ע"מ לחלקה בצק לאפותה ביום אחר או בסעודה אחרת פטורה מהחלה.

ולכן הסיק כבודו דאף דודאי חייבת האשה להפריש מ"מ לא תברך על הפרשתה דמידי ספק ברכות לא נפקא.

הנה מה שהביא כבודו מהדברי חמודות הוא המעדני מלך אשר הזכרנו כידוע דהמעדני מלך והדברי חמודות אחד הוא [ושמעתי שבתחלה קרא לחיבורו מעדני מלך על שם הפסוק מאשר (רבנו הרא"ש) שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך ואח"כ מפני אימת המלכות שינה את טעמו וקרא לו מעדני יום טוב. ועי' בספר מגילת איבה כמה סבל אותו צדיק ממלשינות ומאימת המלכות ובמקביל כתב גם ספר לחם חמודות ואח"כ היסב את שמו לדברי חמודות, עי' בהקדמתו]. וכבר הביא הפת"ת שם שהתפל"מ דחה חילוק המעדני מלך דלא משמע כן מדברי התוס' ברכות (דף לח), ע"ש.

ובאשר לדעת הרבנו שמחה דאפילו לחלק לעצמו לעשות בצקות קטנות פטורה מן החלה (אם לא תצרפם התנור או הסל), ראה כמה טרחו האחרונים הובאו בפתחי תשובה ליישב מנהג הנשים מכלל דידעו שהיו נוהגות להפריש ולברך גם כשאופה הבצקות בזה אחר זה ולא תצרפם התנור.

ומה שהביא כבודו שכך פסק בשו"ת מנחת יצחק ח"ח (סימן מב) וחלק י' (סימן קב), נוראות נפלאותי כי שם איירי בעל מנת לחלקה לאחרים. ובזה ודאי מודינא לכבודו וכמבואר להדיא בש"ך (סי' שכו סק"ה) ועוד הרב פוסקים. אבל בעל מנת לחלקה לעצמו ודאי יודה המנחת יצחק דתפריש ואף תברך.

אשר על כן לענ"ד שפיר יש לסמוך על כל הני פוסקים שהזכרנו דמשמע מדבריהם שבאו ליישב מנהג הנשים לכן תפריש ואף תברך דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל. והנראה לענ"ד כתבתי וה' יצילנו משגיאות.

**ביקרא דאורייתא
אליהו ראש**

מהי